ՔԱՌԱՍՈՒ ԴՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Соломоновская ул., № 21.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարվում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1915 Թ. ՀԱՄԱՐ

(44-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է՝

12 և 11 ամիսը	10 ամիսը	9 ամիսը	8 ամիսը	7 և 6 ամիսը	5 ամիսը	4 ամիսը	3 ամիսը	2 ամիսը
10 րուբ.	9 ռուբ.	8 րուբ.	7 րուբ.	6 րուբ.	5 րուբ.	4 րուբ.	3 րուբ.	2 րուբ.

Մարտի 1-ից մինչեւ ապրիլի 1-ը 85 կոպ.

Ամերիկայի բաժանորդները պէտք վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի, Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով։ Յայտարարութիւնների համար պէտք վճարել՝ առաջին երեսի վրա տողատեղին (պէտիտ) 20 կ., վերջին երեսի վրա 10 կոպէկ։ Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կոպ. նամականիշ։

Պրեմիաներ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան բաժանորդները, որոնք 1915 թ. ընթացքում լրիւ վճարած կլինեն 10 ր. բաժանորդավճարը կը ստանան որպէս պրեմիա հետեւեալ նոր լոյս տեսնելիք գրքերը. 1) «Ծանշվածը»—մեծ վէպ Շահրիարի հայկ. յեղափոխ. կեանքից, 2) «Հայկական հարցը»—լուսաբանված դոկումենտներով։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ» Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Ներսիսեան Հայոց Հոգեւոր Դպրոցի Հոգաբարձութիւնը եւ Ուսուցչական խումբը խորին վշտով յայտնում են Դպրոցի բազմաշխատ նախկին ուսուցիչ և ընկեր՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՋՈՀՐԱԲԵԱՆԻ

մահը։ Ամբիծքը այսօր, շաբաթ, երեկ. ժամը 7-ին։ Մարմնի յուղարկաւորութիւնը վաղը, կիրակի, մարտի 29-ին, դէպի Վանքի աւագ-եկեղեցին, հանգուցեալի բնակարանից (Бѣлинская ул., Кирпичный пер. № 6). Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։

185. 2—1

ՍՏԵՓԱՆ ՍԱՂՈՅԵԱՆՑԸ, Գէորգ քահանայ, Սարգիս և Լևոն Սաղոյեանցները, և դուստրներ՝ Օլիա Շախեանցը և Արուսեակ Գօզեանցը, հարսներ՝ Սրբուհի, Հայկանոյշ և Սիրանոյշ Սաղոյեանցները ցաւօք սրտի յայտնում են իրանց բարեկամներին և ծանօթներին, առաջինը իր անփոխարինելի կնոջ, երկրորդները իրանց սիրելի մօր և երրորդները իրանց սիրելի սկեսրոջ՝

ՆԱՏԱԼԻԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ ՍԱՂՈՅԵԱՆՑԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ մարտի լոյս 28-ի առաւօտեան։ Ամբիծքն այսօր, շաբաթ, երեկոյեան ժամը 7-ին, հանգուցեալի բնակարանում (Պասկևիչյա փող. Սվէչնի պեր. № 10)։ Մարմնի յուղարկաւորութիւնը կիրակի, մարտի 29-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին դէպի ս. Կարապետ եկեղեցին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։

183. 2—1

Մարտի 26-ին, ցերեկվայ ժամը 12-ին, երկարատև և ծանր հիւանդութիւնից յետոյ վախճանվեց

ԲԺԻՇԿ ԿԱՐԱՊԵՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ՔՈՉԱՐԵԱՆՑԸ,

որի մասին խորին վշտով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին հանգուցեալի քոյրը, հարսը և եղբօր որդիները։ Հոգեհանգիստը այսօր, շաբաթ, մարտի 28-ին, երեկ. ժամը 7-ին։ Յուղարկաւորութիւնը հանգուցեալի տնից (Մեռեխսկի պեր. № 46) դէպի Կարմիր-Աւետարանի եկեղեցին (Պրէօբրաժենսկայա փողոցի վրա) կիրակի, մարտի 29-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը։

182. 1—1

Ներսիսեան Հայոց Հոգեւոր Դպրոցի Հոգաբարձութիւնը սրանով յայտնում է, որ վաղը, կիրակի, մարտի 29-ին, Վանքի աւագ-եկեղեցում պատարագից յետոյ կատարվելու է նոյն դպրոցի բարերար հանգուցեալ

ՅՈՎՍԷՓ ԷՖԷՆԴԵԱՆԻ

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ԿԱՐԳԸ։

178. 2—1

ԱԼ. ՄԵԼԻՔ-ԱԶԱՐԵԱՆԻ ՏԱՆ ՄԷՋ

(Օլգինսկայա փողոց)

Մարտի 23-ից բացված է ՌԱԶՄԱՆԿԱՐԻՉ

Ս. Ս. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ

Պատկերների ցուցահանդէսը։

Պատկերների սիւժէները առնված են կովկասեան զօրաճակատի զինուորական դէպքերից։ Մուտքը 20 կ.։ Աշակերտների ու զինւորների համար 10 կ.։

Զուտ հասոյթի 60°/₀-ը փախստականների օգտին է։

Ցուցահանդէսը բաց է ամէն օր առաւ. ժամը 10-ից մինչև երեկ. ժամը 6-ը։

տո. (ա. օ.) 172. 5—4

ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

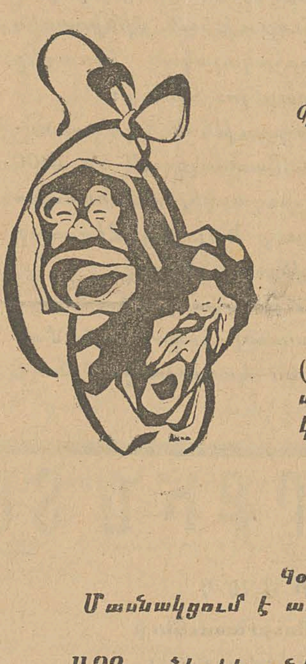

Բագուի Հայ Դերասանական Ընկերակցութիւն

Պօղոս Յովհաննիսեան ԱՄԻՐԱԳՕՒ տնօրինութեան ներքոյ

շաբաթ, մարտի 28-ին

Կը ներկայացվի առաջին անգամ Թիֆլիսում

I

ՍՈՒԶԱՆԱԻ

(Զրասոյզ նաւակ), ծովային պատերազմից վերցված դրամա, յատուկ պատրաստված սեփական դեկորացիաներով և այլ տեխնիկական պարագաներով։ Բոլոր գործողութիւնները կատարվում են ծովի յատակում։

II

Անգլիերէն խօսալու եղանակը

Կոմեդիա 1 գործ., թարգմ. Ա. Արմէնեանի։

Մասնակցում է ամբողջ խումբը։ — Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին։

Գլխաւոր ռեժիսոր՝ Ա. ԱՐՄԷՆԵԱՆ

ԱԶԴ.—Հետեւեալ ներկայացումը կիրակի, մարտի 29-ին, երկրորդ անգամ Րաֆֆիի «ԽԵՆԹԸ»։

տո. 184. 1—1

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26 մարտի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական։ Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Մարտի 24-ին մեր զօրքերը ունեցան աջող ընդհարումներ Թիւրքերի դէմ ծովամերձ ուղղութեամբ և Օլթիի ու Արդուինի միջև եղած տարածութեան վրա։

Ամբողջ այդ զօրաճակատում Թիւրքերը վանվեցին։

Մնացած ուղղութեամբ փոփոխութիւն չը կայ։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

✦ Կ. Պոլսից հեռագրում են, որ «Ազատամարտ» թերթը դադարեցրել են Թիւրք իշխանութիւնները հայկական միութեան պրոպագանդայի համար։

✦ Հաղորդում են, որ Ֆոն-դէր-Գոլց փաշային աջողվել է ստանալ Գերմանիայի համաձայնութիւնը, որ նոր օգնութիւն ուղարկվի Թիւրքիայի համար։

✦ Թիւրքերը Կ. Պոլսում շտապով կարգաւորում են Գերմանիայից ստացված ռազմանաւերի մասերը՝ նեղուցներում գործի հանելու համար։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26 մարտի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Կարպատներում մեր զօրքերը մարտի 24-ին, առաջանալով Օնդավա հովտով, վանեցին աւստրիացիներին Ստրոպկո-Պուչաչի ռազմավայրից։

Մէզօ-Լաբորչի ուղղութեամբ աւստրո-ունգարական զօրքերը ստացան խոշոր օգնութիւն և փորձեցին այստեղ արշաւանքի ձեռնարկել, սակայն մեր զօրքերը, գրաւելով Զաբալոչ-Շուկո զօրաճակատը, վանեցին բոլոր յարձակումները թշնամու համար ծանր կորուստներով։

Ուժօկ-Բերէզնա երկաթուղու հիւսիսային շրջանում մեր զօրքերն աջողութեամբ անցնում են Կարպատների լեռնանցքները։

Սվէնտի գետաբերանի մօտ մարտի 25-ին, ծովափում, երևաց գերմանական յածանաւ և 20 ռումբ արձակեց խոշոր թնդանօթներից Բուդէնդիխոֆ դաստակերտի վրա։

Գրաեվից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, մեր աէրօպլաններն աջողութեամբ ռմբակոծել են գերմանական սայլերը։

Մարիամպոլից դէպի արեւելք մեր մի բուռն զօրախումբ ձեռք է ձգել Գոդունիշկա գիւղը, ուր գերել է 50 գերմանացու։

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26 մարտի

ՊԱՐԻԶ.—Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ շատ վատ եղանակը շարունակվում է դեռ. բայց և այնպէս Մաասի և Մօզէլի միջև ընկած տարածութեան վրա տեղի էին ունենում աննշան ընդհարումներ։ Այստեղ մենք մեր ձեռքում պահեցինք բոլոր մեր գրաւած դիրքերը և մասամբ էլ առաջացանք։ Պարէյդի մօտ, Վերդէնից դէպի արևելք, մենք գրաւեցինք թշնամու երկու խրամատ։ Էպարժի մօտ չորեքշաբթի գիշերը մենք բաւականին առաջացանք։ Ամբողջ օրը գերմանացիք գործեցին կատաղի հակայարձակումներ, բայց ապարդիւն։ Մի քանի այդպիսի հակայարձակումից յետոյ գերմանացիք վանվեցին՝ տալով մեծ թւով գերիներ։

ԱՒՍՏՐՕ-ՍԵՐԲԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26 մարտի

ՆԻՇ.—Պաշտօնական հաղորդագրութիւն. «Մարտի 26-ին, երեկ. ժամը 6-ի մօտերը, թշնամին սկսեց ռմբակոծել Բէլգրադը Բէժանիի բարձունքներից, ուր դրված էին ծանր թնդանօթներ։ Ընդամենը քաղաքի վրա արձակվեց 30 ռումբ։ Մարդկային զոհեր չեղան, նիւթական վնասն աննշան է։ Թշնամին ռմբակոծութիւնը կատարեց երեկ. ժամը 7-ի մօտերը, բայց որում մեր թնդանօթների կրակից թշնամու թնդանօթները լռեցին։ Միևնոյն օրը թշնամին փորձեց հետախոյզ խմբեր ուղարկել Վիշանիկազի կղզին, բայց այդ փորձը վերջացաւ անաջող՝ շնորհիւ մեր թնդանօթների չեզոքացնող կրակի»։

ԱՒՍՏՐՕ-ՉԵՐՆՕԳՕՐԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26 մարտի

ՑԷՏԻՆԻԷ.—Երէկ կէս օրվայ ժամը $4^{1}/_{2}$-ին աւստրիական մի աէրօպլան 7 ռումբ նետեց Պօդգօրիցայի վրա. ռումբերից երկուսը պայթեցին շուկայի հրապարակի վրա, սպանելով 22 հոգու և վիրաւորելով 62 հոգու։ Քանդվեցին 3 տուն։ Թագաւորը և գահաժառանգն այցելեցին բոլոր վիրաւորներին։

ՀԱՄԱԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26 մարտի

ՀՌՈՄ.—Հետեւելով գերմանական և աւստրիական հիւպատոսների խորհուրդներին, շատ աւստրիացի և գերմանացի ընտանիքներ մեկնում են Իտալիայից։ Մեկնում են մեծ խմբերով։ Դէպի հիւսիս գնացող գնացքները լի են կանանցով և երեխաներով։ Ինչպէս յայտնում է ինքը Նէապոլի գերմանական գեներալ-հիւպատոսը, նաև նրա կոլլեգաները, խորհուրդ են տալիս գերմանացիներին մեկնել Իտալիայի սահմաններից և նկատի ունենալով պատերազմի հնարաւորութիւնը Աւստրիայի դէմ և, հետևաբար, Գերմանիայի դէմ։

ՍՏՕԿՀՕԼՄ.—Բեռլինից հաղորդում են, որ գեռանախնձորի պակասութեան պատճառով նրա մասնաւոր գնումը սահմանափակված է։ Մօտիկ ապագայում յարքունիս է գրաւվելու գետնախնձորի պաշարը աղքատ ազգաբնակութեան համար։

Զօրքերի ընդհանուր հրամանատարը տեղեկացնում է, որ վիրակապերի պահեստատեղիների տէրերը պարտաւորվում են յայտնել այդ մասին զինուորական մինիստրութեանը մինչև ապրիլի 4-ը։

Բեռլինից տեղեկացնում են, որ զինախանութները ստացել են կարգադրութիւն՝ ներկայացնել գլխաւոր բանակին իրանց ունեցած հրազէնների և ռազմամթերքների ցուցակները։ Գլխաւոր բանակն արգելել է զէնքի վաճառումը առանց թոյլտուութեան։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

✦ Պետրօգրադում լուր է պտտվում, թէ Ֆրանց-Յօզէֆ կայսրը դիմել է Շվէյցարիային, խնդրելով միջնորդ լինել հաշտութեան բանակցութիւնների համար։

✦ Կիէվի զինուորական հիւանդանոցում վախճանվել է վէրքերից յայտնի գրող Զախէր-Մազօխի գերի ընկած որդին։

✦ Գերմանացիք պաշտօնապէս յայտարարել են, որ նահանջում են Իպէրի մօտից ռազմագիտական նկատումներով։

ԹՌՈՒՑԻԿ ՄՏՔԵՐ

XIV

Ներկայ մարտ ամսի 20-ին լրացաւ համաշխարհային պատերազմի ութերորդ ամիսը, իսկ Թիւրքական պատերազմի հինգերորդ ամիսը։ Ութ ամիսների ընթացքում տեղի ունեցած համաշխարհային պատերազմի գործողութիւնները հնարաւորութիւն են տալիս ուրուագծելու պատերազմող կողմերի ծրագրային նպատակները, որոնք, ինչպէս յայտնի է, պահվում են խիստ գաղտնի։

Գերմանական կայսրութիւնն սաեղծող՝ Վիլհէլմ I կայսրը իր գլխաւոր գործակիցների հետ համարում էր պատերազմական ընդհարումը սլաւօն մեծագոյն ազգի՝ ռուսաց հետ ամենազարհուրելին ու սոսկալին։

Այդ պատճառով էլ ամէն կերպ աշխատում էին խուսափել ծայրայեղ քայլերից և հաշտ ու բարեկամական յարաբերութեան մէջ լինել ռուս կառավարութեան հետ։

Դեռ 90-ական թւականների սկիզբներին ռուս - գերմանական յարաբերութիւնները խիստ կերպով լարվեցին, սակայն նշանաւոր քաղաքագէտ Բիսմարկը, որ Պետրօգրադ դեսպան եղած ժամանակը շատ լաւ էր ուսումնասիրել ու ճանաչել ռուս ազգին, հակառակ այժմեան կայսր Վիլհէլմին, թոյլ չը տուեց, որ պատերազմ բռնկէր։ Ցետագայում Բիսմարկ հեռացաւ քաղաքական ասպարէզից, ու 25 տարի անցնելուց յետոյ ինքնագլուխ կերպով Վիլհէլմը հրնչեցրեց պատերազմի փողը, այն պատերազմի, որ, ինչպէս վերևում նկատեցինք, Վիլհէլմ II-ի պապը՝ Մեծն Վիլհէլմ I, ռազմագէտ Մօլտկէն և քաղաքագէտ Բիսմարկը՝ Գերմանիայի կայսրութեան հիմնադիրները մի շարք յաղթական պատերազմներ մղելուց յետոյ էլ համարում էին ռուս ու գերման աշխարհների ընդհարումը վերին աստիճան վտանգաւոր և անցանկալի։

Ութ ամիս տեւող պատերազմական գործողութիւնները հաստատեցին Գերմանիայի վերոյիշեալ մեծ մարգկանց գաղափարը ներկայ պատերազմի մասին։

Ութ ամիս տեւող պատերազմը Գերմանիայի համար չունեցաւ ոչ մի զգալի օգուտ, ոչ էլ Վիլհէլմը հասաւ իր նպատակին։

Գերմանական կրօնպրինցը պատերազմի դաշտը ուղևորվելուց առաջ ժողովրդի առաջ իր արտասանած ճառում յայտարարել էր, որ 10 օրից յետոյ նա Պարիզում կը լինի, իսկ հայրը՝ Վիլհէլմը պատրաստվում էր մի ամսից յետոյ ճաշել Պարիզի առաջնակարգ հիւրանոցում։

Սակայն անցաւ 8 ամիս, միլիոններով զոհեր, հացը, ամէն ինչը պակասեց Գերմանիայում... Իսկ դեռ պատերազմի միայն առաջնաբանը վերջացաւ, իսկական վճռական պատերազմը առաջիկայում է մղվելու...

Դաշնակիցները թոյլ չը տուին, որ Գերմանիան, իր առաւելութիւններից օգտվելով, արագ վճռական ռազմական ճակատամարտով հասցնէ պատերազմը իր վախճանական կէտին։

Ութ ամսվայ ընթացքում Գերմանիայի

կողմից գործ դրված բոլոր ջանքերն ու ճիգերն զուր անցան։

Դաշնակիցների գործ դրված ռազմական հմտութիւնը խոչընդոտ հանդիսացաւ ու ջլատեց թշնամու բոլոր առաւելութիւնները։

Թշնամին միայն աջողեցրեց թէ արևելեան ու թէ արևմտեան ռազմաբեմերի վրա գրաւել ռուսական և ֆրանսիական հողերը, սակայն այժմեան պատերազմներում երկիրներ գրաւելը դեռ չէ կարելի համարել աջողութեան նշան։

Հողեր գրաւել են նաև դաշնակիցները՝ ռուսաց զօրքերը Գալիցիան, իսկ ֆրանսիական զօրքերը՝ Էլզասի մի մասը։

Գերմանիան 1871 թւականի ֆրանս-պրուսական պատերազմին գործ դրված ծրագրի նման կամեցաւ ներկայումս էլ հետևել նոյն մեթոդին, այն է զօրաբանակների կենտրոնաձիգ արշաւանքով դիմել մի գլխաւոր կէտի ու, գրաւելով այդ կէտը, թշնամուն ընկճած համարել ու թելադրել նրան ամեն ինչ։ Այդ կէտերն էին՝ արևմտեան ռազմաբեմի վրա՝ Պարիզը, իսկ արևելեան ռազմաբեմի վրա՝ Վարշավան։ Սակայն այն, ինչ որ փայլուն կերպով աջողվեց 1871 թ. պատերազմին, այն է կենտրոնաձիգ արշաւանք միաժամանակ մի քանի կողմերից Ֆրանսիայի գլուխ համարվող՝ Պարիզի վրա, անաջողութեան մատնվեց ներկայ պատերազմին։

Հասարակապետական Ֆրանսիան աւելի հմուտ կերպով սահմանները ամրացրեց և ռազմական պատրաստութիւն տեսաւ, քան 1871 թ. Նապոլէօն III կայսրութիւնը. Ֆրանսիական զօրքի ներկայ ղեկավարները ի նկատի առան նաև 1871 թ. պատերազմին տեղի ունեցած մի շարք դատապարտելի սխալանքները։

Ամենից առաջ ֆրանսիական սահմանը Գերմանիայի դիմաց՝ Էլզաս-Լօրէնի գծով ամրութիւնների այնպիսի շարքերով ամրացվեց, որ նոյնիսկ գերմանական շտաբը համարեց ֆրանս-գերմանական սահմանը Ֆրանսիայի կողմից ռազմապէս հերմետիկ կերպով փակված և միանգամայն յարձակողական պատերազմի համար անյարմար։ Այլ ճանապարհ չէր մնում բացի Լիւքսէմբուրգի ու Բէլգիայի։ Այդ երկիրների կողմից սահմանները չէին ամրացված առաջնակարգ ամրութիւններով, որովհետև այդ երկիրների չէզոքութիւնը ապահովված էր յատուկ պայմանագրով մեծ պետութիւնների, որոնց մէջ նաև Գերմանիայի կողմից առանձին ստորագրութիւններով։

Գերմանական շտաբը համարեց արշաւանքը Բէլգիայի վրայով դէպի ֆրանսիական հողը ռազմական տեսակէտից ամենայարմարը՝ հակառակորդի կողմից շատ թոյլ դիմադրելի, ամրութիւնները երկրորդական, ռազմական պատրաստութիւնն էլ մեծ չափով չը կատարված հակառակորդի կողմից։ Գերմանիան չէզոքութեան պայմանագիրը անուանեց թղթի կտոր, թքեց իր ստորագրութեան վրա և ռազմական գլխաւոր յարձակումը ուղղեց Բէլգիայի կողմից։

Ֆրանսիայի պէս մեծ ու հզօր պետութիւնը չէր կարող հանդուրժել, որ թշնամին առանց ընդդիմութեան ոտք կոխէ ֆրանսիական հողը։ Տեղի ունեցաւ բէլգիական հողի վրա առաջին մեծ ճակատամարտը Շարլըրուայի շրջակայքում արևմտեան դաշնակիցների և գերմանական զօրքերի միջև։

Շարլըրուայի ահեղ ճակատամարտում, որ օրեր տևեց, առաջին անգամ գերազանցապէս աչքի ընկաւ այն մեծ առաւելութիւնը, որ ունի Գերմանիան հակառակորդի դիմաց։ Այդ ճակատամարտից յետոյ դաշնակիցները նահանջեցին. ճակատամարտը նպաստաւոր էր Գերմանիայի համար շնորհիւ երկաթուղիների խիտ ցանցի ու տեխնիկական կատարելութեան, որ հնարաւորութիւն տուեց մի քանի օրվայ մէջ մեծ զօրք կենտրոնացնել Շարլըրուայի մօտ այլ ռազմաբեմերից ու հետ մղել թշնամուն։

Այդ ճակատամարտից յետոյ պարզվեց, որ թշնամին, շնորհիւ վերոյիշեալ առաւելութեան, կարող է իր երկրի սահմանների մօտ միշտ յաղթական դուրս գալ։

Մնում էր հեռացնել թշնամուն իր երկրի սահմաններից։

Սկսվեց գիտակցական նահանջը դէպի Մարն գետի սահմանները։ Պարիզը, որ կազմում էր թշնամու ռազմական գործողութիւնների գլխաւոր օբիէկտը, բացվեց թշնամու առաջ, կառավարութիւնը տեղափոխվեց Բորդօ։

Ֆրանսիական ժողովրդի, կառավարութեան, զօրահրամանատարների ու զօրքի լուրջ վտանգաւոր րոպէին ցոյց տուած արտասովոր պաղարիւնութիւնը, համբերատարութիւնը ահեղ դէպքերի առաջ, ամենայն անտարբերութեամբ Պարիզի ճանապարհները բաց թողնելը թշնամու առաջ ապշեցրեց գերմանական շտաբին, որ 1871 թւի պատերազմի նման սպասում էր վառ ոգևորութեան և անհամբերութեան արտայայտութեան ֆրանսիական ժողովրդի ու զօրքերի կողմից, որոնցից սպասում էր անմիջական առաջխաղացում և յարձակում, այլ ոչ թէ նահանջ։

Հէնց այդտեղ էր գերմանական շտաբի սխալը, որի հետևանքն էր չարաչար նահանջը գերմանական զօրքերի՝ Մարն գետի շրջանից։

Ա. Նազարբէկեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽՄՈՐՈՒՄԸ ԱԼԲԱՆԻԱՅՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26 Մարտի

ՀՌՈՄ.—Վալօնից հեռագրում են «Տրիբունային», որ ըստ բոլոր նշանների Ալբանիայում հասունանում են լուրջ դէպքեր։ Յամառ լուրեր են պտտվում, թէ Էլբասանի և Տիրանայի միջև կենտրոնացել են մօտ 40,000 ալբան ապստամբներ թնդանօթներով և գերմանացի ու թիւրք օֆիցէրների հրամանատարութեան ներքոյ։ Այդ հրոսակախմբերի նպատակն է վերցնել նախ Դուրացցօն, իսկ յետոյ շարժվել դէպի սերբիական սահմանը։

Ապստամբների թւում կան շատ գերմանացի և թիւրք գործակալներ, որոնք առատ գումարներ են ստացել։

Այս հանգամանքը կապում են Վալանդովոյի դէպքերի հետ։ Ամենայն հաւանականութեամբ ներկայ դէպքում նկատի կայ նոր բարդութիւններ առաջ բերել Մակեդոնիայում, որպէսզի բալկանեան տէրութիւնների ուշադրութիւնը մեկուսանայ Թիւրքիայի և Աւստրիայի դէմ ուղղված նոր դաշնակցութիւն ստեղծելու մտքից։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

26 մարտի

ՏՕԿԻՕ.— Մարկիզ Ինուէի նախաձեռնութեամբ կայացաւ ճապօն առևտրականների խորհրդակցութիւնը, մշակելու միջոցներ թէյը Ամերիկայի փոխարէն Ռուսաստանում պատրաստելու համար։

ՍՕՖԻԱ.— Բօլգարական հեռագրական գործակալութիւնը հաղորդում է, որ բօլգարական սահմանն անցած ասպատակները զինաթափ են արված և տարված են երկրի խորքը։ Այդ խիստ ձեռք առնված միջոցը ամենից լաւ վկայում է, որ բօլգար կառավարութիւնը առնչութիւն չունի Վալանդովում տեղի ունեցած ապստամբութեան հետ։

ՄՕՍԿՎԱ.— Տեղի ունեցաւ ռուսական բոլոր համալսարանների ռուսական իրաւունքի պատմութեան պրոֆեսօրների համագումարը։ Վճռված է գումարել համագումարներ պարբերաբար, ամեն 5 տարին մի անգամ։ Այդպիսի առաջին համագումարը մտադրութիւն կայ կայացնել 1916 թ. դեկտ.։ Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրին ուղարկված է շնորհակալական հեռագիր համագումարը թոյլատրելու համար։

Բացվեց աշխարհագրութեան դասատուների համագումարը։ Մասնակցում են 1000 անդամ։ Որոշված է ուղարկել ամենահպատակ հեռագիր Թագաւոր Կայսրին։ Հեռագրի ընթերցումը ընդունվեց օրհներգով։

Զվէնիգօրօդի նահ. Սապկա գիւղում որբ երեխաների ապաստարանի հրդեհի ժամանակ կրակին զոհվել են կառավարչուհին և 6 աղջիկ։

ՄԻՆՍԿ.—Մարտի 25-ի առաւօտից Սվիսլօչա գետը սկսեց վարարել արագութեամբ։ Կէսօրին մօտ քաղաքի ստորին մասերում գետը, դուրս գալով իր ափերից, քշեց կամուրջներ և ծածկեց փողոցները, բակերը ու այգիները։ Երեկոյեան դէմ հեղեղը ստացաւ սպառնական բնոյթ։ Շատ փողոցներ ու տներ ջրի մէջ մնացին և կտրվեցին քաղաքի վերին մասերից։ Հաղորդակցութիւնը պահպանվում էր նաւակներով։ Արագ հոսանքը տարաւ բակերից անասուններ, թռչուն և կենդանի։ Քաղաքային հրդեհաշէջներն ամբողջ գիշեր ազատում էին անհամեմատ սպառնացող տների բնակիչներին։ Առաւօտեան դէմ ջուրն աւելի բարձրացաւ։

Ընդամենը ջրի տակ են մնացել 400 տուն, շատ կրպակներ, արհեստանոցներ և գործարաններ։ Վնասվածներին տեղաւորում են ազգականների ու հարազատների մօտ, մասամբ էլ բաց երկնքի տակ սպասում են ջրի իջնելուն։ Կանգ առան քաղաքային էլեկտրական կայարանը և ջրամբարը, որոնց պատճառով աւելի շատ ձեռնարկութիւններ կանգ առան։ Քաղաքում ջրի ու լոյսի պակասութիւն է։

Հեղեղված տեղերը այցելեց նահանգապետը, որ անձամբ ղեկավարում է վնասվածներին ազատելու գործողութիւնները։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՑՈՒՑԱԿ

Նուէրների

(Օգնութ հայ կամաւորների)

(Տես «Մշակ» № 39)

Ս. Ասադեան, Ա. Բարութեան և Կ. Բաբախանեան 5-ական ր., Ա. Խուբլարեան և Ս. Արզումանեան 3-ական ր., Գ. Մարութեան, Ա. Մելիքսէթեան, Թ. Խասապէթեան, Գ. Առուշանեան, Վ. Մելիք-Ադամբեան, Ա. Գէորգեան, Ս. Բաղդասարեան, Գ. Թումանեան, Գ. Սարուխանեան, Ա. Արզումանեան և Գ. Օսէփեան 2-ական ր., Յ. Սահակեան, Ե. Տէր-Օհանեան, Ն. Տէր-Աստուրեան, Լ. Գրիգորեան, Հ. Իշխանեան, Ն. Կիչիկեան, Խ. Սահակեան, Հ. Սարգարեան, Ա. Աւետիսեան, Տ. Արուտչեան, Յ. Մանուչարեան, Բ. Տօռուչեան, Ն. Մկրտչեան, Ն. Սարգսեան, Հ. Բաբայեան, Գ. Բարութեան, Յ. Մելիք-Յովսէփեան, Լ. Յարութիւնեան, Ա. Մելքումեան, Ա. Առուշանեան, Ա. Աւանէսեան, Ի. Մելիքսէթեան, Մ. Մելիքսէթեան, Գ. Բալայեան, Ծ. Պօղոսեան, Ա. Կաֆեան և Գ. Աւշարեան 1-ական ր., Ա. Գասպարեան, Բ. Յովսէփեան, Ս. Բաբախանեան, Ա. Բաղամեան, Գ. Շաքարեան, Յ. Աւանէսեան, Մ. Մելքումեան, Ա. Մակիեան, Դ. Պետրոսեան, Գ. Առաքելեան, Պ. Ամիրեան, Ա. Միրզայեան, Ի. Դանիէլեան, Ս. Ղազարեան, Ա. Աւանէսեան, Ս. Սարուխանեան, Պ. Գասպարեան, Ի. Ղօչեան, Ս. Մելիք-Ալլահվերդեան, Գ. Զախարեան, Բ. Բաբայեան, Բ. Բաբայեան և Տ. Կարապետեան 50-ական կ., Ի. Սլէյմանեան 25 կ.։ Ընդամենը 82 ր. 25 կոպ., որպիսի գումարից պօստի ծախս արված է 25 կոպ.։

«ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑԻ» ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Երեքշաբթի, մարտի 24-ին, երեկոյեան ժ. 7-ին կայացաւ Նպաստամատոյց Ընկերութեան վարչութեան նիստը, նախագահութեամբ Դաւիթ-խան Աւան-Իւզբաշեանի։

Փոխ-նախագահ Հ. Առաքելեան զեկուցեց՝ 1) 12 անձինք Բագւում գրվել են Ընկերութեան մշտական անդամ, վճարելով 100-ական ր. և ցանկութիւն են յայտնել, որ Բագւում կազմվի Ընկերութեան ճիւղ. 2) «Баку» թերթի գրասենեակը ուղարկել է նախագահ Դաւիթ-խանի միջոցով երկու նուագով 878 րուբլի, հաւաքված յօգուտ Ընկերութեան. 3) մարտի 26-ին որոշված է կազմակերպել Թիֆլիսում տափային ժողովարարութիւն յօգուտ փախստականների, որի համար զանազան անձինք նուիրել են գրքեր, բրօշիւրներ, պատկերներ։ Ապա Հ. Առաքելեան զեկուցեց ընդհանուր գծերով Էջմիածնի համագումարի որոշումների մասին, յայտնելով որ մանրամասն զեկուցումը կը տայ համագումարին մասնակցող Ընկերութեան ներկայացուցիչ Աշոտ Աթանասեանը, որին և առաջարկեց տալ այդ զեկուցումը։

Աշոտ Աթանասեան կարդաց իր մանրամասն զեկուցագիրը մարտի 1—3-ին Էջմիածնում կայացած համագումարի մասին։

Այդ զեկուցումներից յետոյ վարչութիւնը զբաղվեց այն հարցով, թէ հայ փախստական-գաղթականներին օգնելու գործի որ ճիւղը կամ մասը Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը պէտք է վերցնէ իր վրա։ Վարչութիւնը միաձայն որոշեց, որ իր անելիքը պէտք է համակերպութեան մէջ գտնվի Էջմիածնի համագումարում կայացած որոշումների հետ, և ղեկավարվելով այդ որոշումներով ու վերոյիշեալ համագումարում յայտարարված սկզբունքներով որոշեց իր գործունէութեան շրջան վերցնել Ալաշկերտի հովտից գաղթած հայ փախստականներին այս գարնանը հայրենիք վերադառնալիս երկրագործական գործիքներ և գոյք մատակարարելու, որպէս զի նրանք հնարաւորութիւն ունենան առաջիկայ գարնանը սկսել իրանց հողերի վրա վարուցանքսի կարևոր գործողութիւնը և ապա նաև խոտի և հացահատիկների հունձը։

Ընդունելով այդ սկզբունքը՝ վարչութիւնը կազմեց և մի նախահաշիւ 2000—2500 ընտանիքի արօր, փոցխ, գերանդի, մանգաղ, թոկ, քսակ, կացին, քլունգ, բահ և այլն տալու համար։ Գումար կը պահանջվի այդ ամենի համար 25—30,000 ր., որի մեծ մասը վարչութիւնը կարող է հոգալ իր միջոցներից, իսկ մնացորդը կարող է ստանալ Էջմիածնի Գլխաւոր Կարգադրիչ Յանձնաժողովից։

Որոշվեց այս ամենի մասին անմիջապէս հաղորդել Գլխաւոր Կարգադրիչ Յանձնաժողովին և ըստ այնմ անմիջապէս դիմել գործի։

Ի. Ս. ՎԻՏՏԷ

II

Դրամական սիստէմի կիրառման զուգընթաց՝ կիրառումն ստացան և մի շարք այլ տնտեսա-քաղաքական խնդիրներ, որոնք կերտվել էին Վիտտէի վարպետ ձեռքով. այդ խնդիրների մէջ նկատելի է, որ նա այստեղ ոչ այնքան արդիւնաբերութեան աջողութեամբ է տոգորված, որքան խոշոր հողատիրութեան շահերի ու աջողութեան պաշտպան է հանդէս գալիս. Նրա սահմանած օղու մենաշնորհը խոշոր պետական-ֆինանսական նշանակութիւնից զատ, որը ծածկում էր բիւջէի 1/3 մասը, ունի և տնտեսական խոշոր նշանակութիւն։ Պէտք է նկատել, որ մի կողմից միջազգային շուկայում գիւղատնտեսական իրերի (հացահատիկ) գնի անկումը, միւս կողմից 1894 թւի ռուս-գերմանական առևտրական դաշինքի կնքման մէջ Վիտտէի պարտութիւնը, որ աւելացրեց ռուսական հացահատիկի մաքսը, թուլացնելով գիւղատնտեսական արդիւնքների արտահանութիւնը, մտորմունքների խնդիր դարձաւ Վիտտէի համար՝ այլ ճանապարհներ գտնել արդիւնքների սպառման համար։ Այդ խնդրի լուծումը նա գտաւ ռուսական «արբած բիւջէի» ստեղծագործութեան մէջ՝ մտցնելով օղու մենաշնորհը, որը մինչ այդ եղած ակցիզը—9 կ.—բարձրացրեց մինչև 15 կ., և շաքարի նորմիրովկայում. Նա բացի այդ մտածում էր նոյնպէս հացի մենաշնորհ մտցնելու համար ստեղծելով այդպիսով մի հզօր արքունական սինդիկատ, բարձրացնելու՝ հացի գինը ներքին շուկայում, ինչպէս որ նա բարձրացրեց շաքարի գինը ստեղծելով յանձին նրա նորմիրովկայի մի խոշոր սինդիկատ, որը ներքին շուկայի հաշւով կռիւ է մղում արտաքին շուկայում եւրոպական շաքարի դէմ։ Այն ժամանակ, երբ շաքարի պուդը ներքին շուկայի համար գնահատվում էր 4 ր. 15 կ., որից 1 ր. 75 կ. ակցիզն է կազմում միայն, մեր շաքարը արտասահմանում 1 ր. 80 կ.-ից մինչև 2 ր. 10 կ. էր վաճառվում, ուրեմն 60—30 կ. արդիւնաբերողի վրա նստած գնից էլ պակաս. բացի այդ՝ Վիտտէն տեղափոխութեան տարիֆը ցածրացնելով գաղտնի պրեմիա էր տալիս շաքարի արդիւնաբերողներին. այդ այսպէս էր տեղի ունենում. այն ժամանակ, երբ ներքին շուկայի համար 1 պուդ շաքարի տեղափոխութիւնը 1000 վերստ տարածութեան համար 49,39 կ. էր, նոյն տարածութեան համար արտահանվող շաքարի 1 պուդից քրէհ էր վերցնում 23,70 կ.։ Նոյն նպատակներով նա իջեցրել էր և արտահանվող սպիրտի տարիֆը, երբ նա ներքին գործածութեան համար 34,16 կ. էր, իսկ արտահանվող սպիրտի համար 23,61 կ. էր տեղափոխութեան տարիֆը, այն ինչ երկաթուղու պետականացումից պետութիւնը միայն դէֆիցիտ էր ստանում։ Ըստ Օզէրովի (Осн. Фин. Науки т. I стр. 146) երկաթուղուց պետութիւնը 1899 թ. 1.215,000 ր. օգուտ էր ստանում, իսկ 1900 թ. 2.646,000 ր. վնաս. 1891 թ. այդ վնասը 33 միլիօն ր. էր հասնում, իսկ 1902 թ. 40 միլիօնի էր հասնում։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԽՈՐՈՒՆԿ ՀԱՄԱԿՐԱՆՔԸ՝ ԱՌ ՄՈՍԿՈՎ-ՔԵՌԻՆԵՐԸ

Պ. Ն. Միլիւկովին

Մանկութեան օրերնուս մէջ՝ Թիւրքիոյ խորերը աչքերնիս բացինք թէ չէ՝ մաս մը հրացանային գնդակներ կային մեր իւրաքանչիւրիս տունը՝ քակերնուս մէջ պահուած։ Ամեն անգամ որ մեր հայրերը կամ մեծ եղբայրները երբ տունը չէին ըլլար, մանուկներս կը հաւաքուէինք յիշեալ քակերնուն մօտ և հին ձեւով այդ ծանր գնդակները կը համբրէինք, անոնցմով կը խաղայինք և յաճախակի կը հարցնէինք մեր մայրերուն.

— Մայրիկ, ինչ են ասոնք։

— Տղաքներ, ատոնք ֆիշէնք (գնդակ) են, զգուշացէք, շատ մի խաղաք ատոնց հետ...։

— Ուսկից են,—հետաքրքրութեամբ կը հարցնէինք մենք,—այս ֆիշէնքները...

— ...Ա՜խ զաւակներ,— կը պատասխանէին մեր մայրերը,—այդ ֆիշէնքները՝ մեր քեռի-Մոսկովներուն ձեռքէն փախչող ասքեարներուն են։ Ղազվաւլըղին (Ռուսիոյ նախորդ արշաւանքին) ասքեարները՝ փախած, սոված ու մեծ մասամբ առանց մեծաւորի և փախստական կը վերադառնային, կը լեցուէին մեր տուները, հաց կ'ուտէին և վրանին կրած այդ ֆիշէնքները շատ անգամ կը ձգէին կանգնէին դէպի իրենց տուները...

Այս տեղէն կը սկսէին մեր տղայական խանդավառ հարցադրումները թէ՝

— Մայրիկ, ովքե՞ր են քեռի-Մոսկովները. հապա ո՞ւր են անոնք. ինչո՞ւ չեն գար սպաննելու՝ մեզի ծեծող զափթիաները, որ յաճախ մեր տունին ալիւրը, ձուերն ու հաւերը կը քշեն կը տանին...։

Մեր մանկական հետաքրքրութիւնները գոհացնելու համար՝ մեր ծնողները եռանդագին կը պատմէին ռուս զօրաց քաջագործութիւնները, հայոց հանդէպ խաչապաշտ-ռուս ազգին ցոյց տուած գուրգուրանքը, Կարինոյ և Սան-Ստեֆանոյի (Պոլիս) առումը, ասքեարներուն և քիւրդերուն «վա՜յ պապօ», վայ լի՜մօ» կանչելով փախուստը։ Մանաւանդ խիստ ախորժալի էին մեզի՝ մանուկներուս համար՝ ժամկոչ-մօլլային *) պատմութեան պէս պատմութիւնները։

Այն օրերէն ի վեր մենք տեսանք, որ հայերուս սրտին ու մտքին մէջ բնակած և ոչ մի զօրաւոր սիրական պետութիւն կայ՝ քան ռուս պետութիւնը։ Պոլիսէն կամ անկէ հեռու երկրէ վերադարձող մերինները՝ անհուն հրճուանօք մը կը պատմէին՝ մօսկովներուն տեսնելու բարեբաղդութիւննին և տղաքներուս բերկրալից յուզմունքին պատճառ կը դառնային։ Դպրոցական կեանքերնուս մէջ՝ պատմութեան դասերուն առեն ռուս զօրաց շատութիւնը, նաւերուն մեծութիւնը, անպարտելի զօրքերը կարդացէինք յաճախ, ու մանուկ մտքերնիս անով կը տոգորուէին շարունակ, որքան ականատես կըլլայինք ցեղերնուս գլխուն տեղացուած խժդժութեանց՝ օսմ. կառավարութեան կողմէն։

*) Կարինոյ գրաւման (նախորդ) առեն՝ Հալէպի կողմերը մօլլա մը տախտակէ գործիք մը կը շինէ։ Հարցնողներ կըլլան թէ՝ «ինչ կը շինես»։ Մօլլան կը պատասխանէ. «Կոչնակ կը շինեմ, զաւակներս, որ երբ ռուսները Էրզրումէն դէպի մեզ շարժին, մենք հոս սկսինք կոչնակ զարնել...»։

Ռուսաստանէն՝ պետութենէ վերադարձող Թիւրքերը իրենք ալ անզուսպ հիացումով կը պատմէին ռուս պետութեան անհուն վսեմութիւնը*), կարգ-կանոնն ու քաղաքակրթութեան պայմանները, որոնց նշոյլն անգամ չէին տեսներ հայրենիքնուս մէջ։

Թիւրքիոյ մէջ այսպէս անցաւ մեր ցաւատանջ օրերու շղթան, ամօքուած միշտ Աստուծոյ և Ռուսիոյ ապաւինելու վառ երևակայութեամբ։

Եկան-հասան՝ 90-ական թուականի մեր աշխարհասասան կոտորածները, որ ատեն՝ բարբարոս քիւրդերը երբ մեր տուները կը թալանէին, մեզ ջարդելու իրենց «սուրբ գործին» զբաղած ատեն՝ խժդժած դասեր կուտային պատանիներնուս, որպէսզի դէպի հիւսիս, դէպի Ռուսաստան մեր մէկ մըն ալ ակնկալութիւն չունենանք։ Ես տեսայ հայեր, ծերունիներ, որոնց յօնքերն ու մօրուսը կայծերով խանձեցին, որպէսզի ռուս պետութիւնը նախատէին։ Անոնք մեռան ու չնախատեցին սակայն։

Թիւրքիոյ հայերուն մանուկէն սկսեալ մինչև ծերը երախտապարտութեամբ կը յիշէն Սերովբ փաշայի, Գէորգ Զավուշի, Անդրանիկի և այլ յեղափոխականներուն՝ ռուս մարտիկներու հետ յարաբերելու թոյլտուութեան պարագան։ Հայ ժողովրդեան մէջ թերևս իրականէն աւելի յերիւրանքներ ալ հիւսուած են այդ մասին դէպի ռուսասիրութիւնը։

Ադանայի և շրջակայ գաւառներու կոտորածին ատեն (1909 ապրիլ) այդ նահանգին մօտ Սևերէկ քաղաքն էի։ Խողխողուած հայութեան հասցուած սպեղանիներուն մէջ՝ ես տեսայ որ ինչպէս իր ամոքիչ ազդեցութիւնը ունեցաւ հայ վիրաւորուած սրտին համար՝ նոյն ժամանակուան ռուս մամուլին բարձրացուցած վեհոգի բողոքը՝ ընդդէմ թիւրք բարբարոսութեան։

Մանաւանդ նոյն ատեն Ռուսիոյ ու Անգլիոյ ինքնակալներուն և Ֆրանսայի նախագահին կողմէ առ սուլթանն ուղղուած ազդու հեռագիրը՝ չենք կրնար մոռնալ, թէ ինչպէս սարսեցուց յոտից ցգլուխ մեղաւոր Թիւրք պետութիւնը։ Այդ պահուն ուշադրաւ պարագայ մըն էր նկատել՝ թէ ինչպէս կծկտեցաւ, ինքն իր վրայ գալարուեցաւ և թիւրք մամուլը. մինչ միւս կողմէն Թիւրքահայ մամուլը՝ արտատպելով ռուս մամուլին եղբայրավայել պաշտպանողականներն առ ջլատուած հայութիւնն՝ երախտագիտութեամբ կարտայայտուէր՝ իբրև ընդհանուր հայ ժողովրդեան խորունկ զգացումը դէպի ռուս ազգն ու պետութիւնը։

Բալկանեան պատերազմներու ժամանակ ականատես էինք բոլոր պետութեանց կողմէն Պոլսոյ առջև զրկուած մարտանաւերուն։ Մենք կը տեսնէինք, որ այս մարտանաւերէն երբեմն Պոլսոյ մէջ դուրս եկող ծովային զօրքերէն և ոչ մէկ խումբ ռուս ծովային զօրքերուն չափ հայ ժողովրդեան հիացումը իր վրայ կը հրաւիրէր։ Ամեն տեղ հայ ամբոխը անոնց շուրջ խռնուած կը տեսնուէր։ Հայ բանուորներէն, բեռնակիրներէն սկսեալ մինչև դպրոցականները՝ ռուս զօրքերուն հետ զրուցելը, փողոց մը ցոյց տալը կամ ընկերանալը մեծ պատիւ մը կը համարէին։ Իսկ երբ նոյեմբերի (1912 թ.) վերջերը բուլղարները Դէրկօս և Զաթալջա հասան ու թնդանօթներու ձայնը Պոլիսը ահ ու սարսափի մատնած էր, քրիստոնեայ ժողովուրդը լեցուեցաւ եւրոպական դեսպանատուները՝ իսլամական խուժանէն ազատուելու համար։ Ամեն ազգ իր դեսպանատունը կը վազէր, կամ դէպի իր պետութեան մարտանաւը կը փութար։ Խեղճ հայերս ո՞ւր պիտի երթայինք...։ Մէկը առանց առաջնորդելու՝ մենք տեսանք որ ռուս դեսպանատունը վայրկենապէս լեցուեցաւ հայերով...

Դեսպանատան պահակները իրենք ալ զարմացած՝ արգահատելով կը ժպտէին դէպի մեզ ու երախաները ներս կը կրէին...

Այդ օրերը սակայն այժմու վիճակը չէր տիրէր Թիւրքիոյ մէջ. կառավարական ղեկը խոհեմ մարդոց ձեռքն էր։ Քեամիլ-փաշայի դահլիճին շնորհիւ փոթորիկը շուտով անցաւ, քրիստոնեաներուս վտանգը փարատեցաւ։

Յետոյ նոյն ձմեռը մէկ-մէկու յաջորդող երկու դէպուածներ առաջ եկան ռուս մարտանաւէն։ Առաջինը՝ գինովցածն էր ռուս ծովային զինուորի մը, որ բաւական չարաճճիութիւն ըրած էր Պոլսոյ կամուրջին վրայ։ Երկրորդը՝ պատահմամբ մարտանաւէն ռումբի մը իյնալն էր Ղալաթիայի քարափին վրայ, որ բոլորովին անվնաս անցաւ։ Սակայն թիւրք անհերես մամուլը սկսաւ իր բողոքներու շարքը. սկսաւ իր պիղծ պոռչտուքները ուղղել քաղաքակիրթ աշխարհին, թէ ռուս պետութիւնը իր հպատակները պաշտպանելու պատրուակին տակ՝ եկած է Պոլիս և անմեղ թիւրքերը կը կոտորէ... և այլն և այլն։ Այս պահուն նորէն՝ Պոլսոյ մէջ մինակ հայ թերթերն էին, որ՝ չնայելով միւս քրիստոնեայ թերթերուն

*) Թիւրքերը՝ ռուս զօրքին շատութիւնը նմանցուցած են եզին վրայի անթիւ մազերուն, իսկ իրենց ամբողջութիւնը՝ մինակ նոյն եզին ճակատին մէջտեղի փոքրիկ ճերմակին։

Ոմանք, ինչպէս ասացի, կարծում էին, որ օղու մենաշնորհով ու շաքարի նորմիրովկայով նոյնպէս, Վիտտէն ջատագով էր հանդիսանում ռուսական արդիւնաբերութեան։ Կարծում ենք, որ աւելի քան թիւր կարծիք՝ քան այդ՝ չի կարող լինել, քանի որ այդ առիթով հրատարակված օրէնքը պարզապէս վկայում է, որ օղու մենաշնորհի սահմանումը յօգուտ մի խումբ խոշոր հողատէրերի էր. ըստ օրէնի՝ առանց ակցիզի այն ցքահանքերը (ВИНОКУРНЯ) կարող են արտահանել, որոնք իրանց կարողութեան չափի համապատասխան և ունեն հերկելու հողեր, որից նրանք ստանում են կարտոֆիլ կամ հացահատիկ՝ օղի քաշելու համար. ուրեմն այն արդիւնաբերողը, որ հող չունի բայց ցքահանք ունի, չէ արտօնվում առանց ակցիզի արտահանելու իր օղին. նա միայն արքունիքի սահմանած օղու քանակը կարող է արտադրել պետական մենաշնորհին վաճառքի համար ներքին շուկայում. որ իրօք օղու մենաշնորհով Վիտտէն չէր պաշտպանում արդիւնաբերութեան շահերը, այդ ցոյց է տալիս այն, որ 1860 թուից մինչև 1899 թ. 5160 ցքահանքը իջաւ 2049 ցքահանքի. այդ պրօցեսի մէջ, մեծ ցքահանքերը կլանում էին փոքրերին, որովհետև մինչև օղու մենաշնորհի հաստատելը օղու ակցիզային սիստէմը միայն նրա արդիւնաբերողներին խրախուսելու համար էր գլխաւորապէս, այն ինչ 1904 թ. 2400 ցքահանքից միայն 132-ն էր խոշոր, որոնք հարիւր հազար վեդրօյից աւելի էին օղի քաշում («Вѣст. Фин.» 1900 թ. № 28). Մնացածը փոքր ու միջակ ցքահանքերն էին, որոնք մեծ մասամբ ունէին օրէնքի վերագրած հերկելու հողերը։

Մենաշնորհից, նորմիրովկայից զատ, Վիտտէի օրով տեղի ունեցաւ երկաթուղային գծերի պետականացումը, որ հաւասարապէս օգտակար էր թէ արդիւնաբերութեան և թէ գիւղատնտեսութեան համար. այդ ձեռնարկութիւնը միաժամանակ հասարակօգուտ էր։

Առ հասարակ երկաթուղու, ինչպէս և ամեն տեսակ հաղորդակցութեան միջոցների շահագործումը մասնաւոր անձանց և ընկերութիւնների կողմից վտանգաւոր է հասարակական տեսակէտից. Նախ նրանք խախտում են արդիւնաբերական կեանքի կայունութիւնը իրանց տարիֆային զեղչերով, մենաշնորհներ ստեղծելով առանձնակի արդիւնաբերողների համար, արհեստականօրէն կործանելով կենսունակ ձեռնարկութիւնները և արգելքներ ստեղծելով Ռուսաստանի հացահատիկի կանոնաւոր ու բնական տեղափոխութեան ու արտահանութեան համար։ «Մեծ վնաս էր հասցնում զանազան շրջանների հողատէրերին հացահատիկի փոխադրութեան գինը, որոնք միևնոյն շուկան էին հանում իրանց արդիւնքները. օրինակ Պետրօգրադից մինչև Տուլա 793 վերստ է, իսկ Պետրօգրադից մինչև Ռեազան 793 վ. է. չը նայած որ տարբերութիւնը միայն 2 վերստ է, Տուլայի կալուածատէրը վագօնին մինչև Պետրօգրադ վճարում էր 119 ր., իսկ Ռեազանի կալուածատէրը 142 ր.։ Զարմանալի չէ, եթէ առաջինը իր հացահատիկի պուդին ստանում էր 21,1 կ., իսկ երկրորդը 3,5 կոպէկ...» (Осн. Фин. Науки т. I ст. 125)։ Բացի այդ՝ պետութեան տնտեսական քաղաքականութեան համար խոշոր նշանակութիւն ունի երկաթուղու պետականացումը. շատ անգամ յօդս են ցնդում պետութեան տնտեսական քաղաքականութեան խնդիրները այն խոշոր ազդեցութեան շնորհիւ, որ ունենում են երկաթուղային մասնաւոր ընկերութիւնները պետութեան վրա. Նրանց պետականացումը միաժամանակ պետական տնտեսութեան մեծ նախապայմանն է, այնպէս որ երկաթուղու պետականացումը վերացնելով տարիֆային զեղչերը՝ իջեցրեց ապրանքային ու մարդատար գնացքների գինը, որը մինչ այդ չափազանց թանգ էր համեմատած միւս բոլոր պետութիւնների տարիֆի հետ, որով օգտաշահվեց հասարակութիւնը. երկաթուղու պետականացումը միաժամանակ մի ուժեղ միջոց էր արտասահմանեան ներմուծման դէմ կռւելու. 1898 թ., երբ անգլիական ձեռնարկուները րէլսի պուդը 75 կոպէկով էին մատակարարում, Վիտտէի մինիստրութիւնը մերժելով նրանց՝ րէլսի պուդը երկու րուբլով ռուս արդիւնաբերողներին պատուէր տուաւ։ Ի վերջոյ նախ քան վերջացնելը պէտք է նկատել մի կարևոր հանգամանք ևս, որը միանգամայն բանում է մեր առաջ Վիտտէի տնտեսական քաղաքականութեան պատկերը. Նրա օրով աւելացան բոլոր ուղղակի և անուղղակի հարկերը, այն ինչ 1896 թւին, այն ժամանակ՝ երբ արտասահմանեան ներմուծումից 30% մաքս էր վերցվում փոխանակական ֆոնդի օգտին, յապաղելու նոր դրամական սիստեմի կիրառումը, Վիտտէն յօգուտ խոշոր հողատէրերի՝ իջեցրեց առանց այն էլ թեթև հողային հարկը 50%-ով։

Մ ո ս կ վ ա — Ալ. Մել.-Աղաջ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Կեանքը մեզանում

Խանքենդ, 10 մարտի

Գաւառական միապաղաղ ու ձանձրալի կեանքը, որ յատուկ է Խանքենդին, կարելի է ասել բոլորիս բթացրել ու անշարժութեան է մատնել. բոլորը անգործութիւնից ու պարապ լինելուց մի տեսակ յոգնել ու թմրել են։ Ելի մեր շրջակայ գիւղերում կեանք կայ. մարդիկ նուիրված են իրանց տնտեսական աշխատանքներին և գործով զբաղվելով՝ կեանքի ծանրութիւնը աննկատելի է անցնում։

Տնտեսական տագնապը խանքենդցիներին ծանր վիճակի մէջ է դրել, բացառութեամբ մի քանի անձանց, որոնց նիւթական բարեկեցիկ վիճակից ոչ ոք չէ օգտվում։

Տեղիս հասարակական մի շարք բացասական երեւոյթներին պէտք է աւելացնել և այն հանգամանքը, որ հացթուխ թէ նպարավաճառ իրանց հայեցողութեամբ անգութ կերպով շահագործում են ժողովրդին. առաւել ևս անտանելի է դարձել տեղիս միակ մսագործը՝ թէ իր անչափ սանձարձակութեամբ և թէ միանգամայն անտեղի կոպիտ բռնութեամբ. սակայն ասված բանը ծաղրի առարկայ է նրա համար։ Եւ մի ամբողջ հասարակութիւն, որ բաղկացած է մօտ 300 տնից (հայ, ռուս և թուրք), ենթարկվում է մի այդպիսի մարդու քմահաճոյքներին։

Անցեալներում փորձեր եղան կօօպերատիվ հիմունքների վրա մի հասարակական խանութ բանալ, որտեղ ինչպէս միսը, նոյնպէս և ուրիշ մթերքները մատչելի գնով վաճառվէին, սակայն այդ բարի գործը գլուխ չեկաւ՝ շնորհիւ անմիաբանութեան։ Եւ այսօր մինչդեռ Շուշում—ուր մսագործը անհամեմատ աւել ծախքեր ունի—ոչխարի մսի ֆունտը 16 կոպ. է ծախվում, իսկ սակայնը խախտողները աղքինխտարատիվ կերպով պատժվում են, մեզանում ընդհակառակը թէ ֆունտին 4 կոպ. աւելով են ծախում և թէ զանազան սուտ ակնարկներով վիրաւորում մարդկանց ինքնասիրութիւնը։

Գալով մեր ծխ. դպրոցին, շարունակվում է նրա տնտեսական սուղ վիճակը, և դրա հանդէպ՝ միջոցներից զուրկ ու անտարբեր հասարակութիւն։ Դպրոցի ընդհանուր բիւջէն կազմում է 520 ր., որից 320 ր. արդէն լրացված է ուսման թօշակադրամներով և ներկայացումից ստացված արդիւնքով. մնում է 200 ր. բաց, որը ծածկելու յոյսը դրված է դրսի օգնութեան վրա։

Չը մոռանանք ասել և այն, որ դպրոցի գրադարանը վերջերս ճոխացել է Մոսկվայից Արշակ Թումանեան-Կայծանեու ուղարկած ընթերցանութեան գրքերով և մի շարք նկարներով։

Ա. Ասլանեան

Օգնութ հայ փախստականներին

Նիժնի-Նովգորոդ, 15 մարտի

Մարտի 1-ի կէսօրվայ ժ. 1-ին, երաժշտագէտ Վիլլուանը, իր ուսումնարանի դահլիճում, մասնակցութեամբ երաժշտագէտ Բարխուդարեանի և աշ.-աշակերտուհիների, հայ փախստականների օգտին մի «աշակերտական առաւօտ» տուեց համերգային բաժնով։

Փոքրիկ դահլիճը ծայրէ ի ծայր լիքն էր երևելի ընտիր հասարակութեամբ։ Մասնակցողներից իրանց ուժեղ, լաւ մշակված ու դուրեկան ձայնով աչքի ընկան մի զոյգ դեռահաս օրիորդներ նոյն ուսումնարանի վերջին դասարանից՝ օր. օր. Եաւօրսկայա և Կրասիլնիկովա։

Համերգի զուտ արդիւնքն է 73 ր., որը Վիլլուանը յանձնեց տեղիս հայկ. կոմիտէի դանձապահ Խուտիկեանին՝ Մոսկվայի կոմիտէին տեղափոխելու համար։

Համերգից անմիջապէս յետոյ հայկ. գաղութից մի քանի հոգի, որոնք ներկայ էին, իրանց շնորհակալութիւնը յայտնեցին Վիլլուանին և Բարխուդարեանին։ Հետևեալ օրը հայ գաղութի կողմից տեղական լրագիրներում հրապարակօրէն յայտնվեց շնորհակալութիւն Վիլլուանին։

Գր. Պօղոսեան

Օրվայ նորութիւններ

Զաքաթալա, 17 մարտի

Երէկ պահակները հետամտելով վերջերս մեր շրջանում յայտնված աւազակային խումբին՝ Բէլաքանի գաւառակում ունեցան են տաք հրացանաձգութիւն։ Ծանր վիրաւորված են մի պահակ և մի աւազակ։

Գիշերը քաղաքիցս տարան դէպի վայրը խուզարկու շունը. մեծ յոյս կայ, որ աւազակային խմբերը ամենակարճ միջոցում կոչնչացվեն և կրկին մեր շրջանում կը թագաւորէ խաղաղութիւնն ու անդորրութիւնը։

Պերեմիշլի անկման առիթով տեղիս օրթօդօքս եկեղեցում մաղթանք կատարվեց, որին ներկայ էր խուռն բազմութիւն։

Թշուառ հայ փախստականներից երկու հոգի եկել էին մեր քաղաքը. Նրանց համար ժողովուրդը մի քանի րուբլի հանգանակելով՝ հենց նոյն օրը ճանապարհ գցեց դէպի Սղնախ...

Սօյզադէ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

✦ Թիֆլիսում սրտի պայթիւնից վախճանվեց Ներսիսեան դպրոցի վաստակաւոր ուսուցիչ յայտնի մաթեմատիկոս Յարութիւն Զոհրաբեան։ Հանգուցեալը երկար ժամանակ զբաղվել է մանկավարժական գործունէութեամբ Ներսիսեան հոգևոր դպրոցում և Թիֆլիսի գիմնազիաներում և վայելում էր յայտնի մասնագէտի համբաւ։ Հայ մաթեմատիկոսի մահը անշուշտ ծանր կորուստ է մանկավարժութեան համար։ Թաղումը տեղի կունենայ կիրակի օրը։

✦ Վրաստանի էկզարխարանին կից գաղթականների յանձնաժողովի նախագահ Անտոնի եպիսկոպոսը ուղարկել է քաղ. յանձնաժողովի նախագահ Հ. Առաքելեանին 15 մեծ հակ նոր զգեստներ, խնդրելով բաժանել հայ փախստական-գաղթականներին։

✦ Լսում ենք, որ մոսկվաբնակ մի խումբ հայուհիներ փախստականների համար Էջմիածին են ուղարկել 5000 կտոր զանազան իրեր, դրանց թւում 30 մահճակալ՝ ամեն անհրաժեշտ կահաւորանքով, վարակված հիւանդների համար։

✦ Հայկական Կենտրոնական Կոմիտէն որոշել է փախստականների համար պատրաստել 1,500 կտոր զգեստ և 500 հ. վերմակ։

✦ Մարտի 26-ին, քաղ. բժշկա-սանիտարական բիւրոյի տեղեկութիւնների համաձայն, քաղ. հիւանդանոցում եղել են հիւանդներ՝ ակարլատինով՝ 19, դիֆթերիտով՝ 4, ծաղկով՝ 34, բծաւոր տիֆով՝ 25, փորհարինք՝ 7 և վերադարձ տիֆով՝ 1։

✦ Ստացանք «Տարազի» մարտի № 3-ը։ Հանդէսը զարդարված է մի շարք պատկերներով։ Տրված են փոխարքայ Վօրօնցով-Դաշկովի, Վիտտէի, իշխ. Վ. Լ. Գելովանիի, Քր. Միքայէլեանի, բժ. Մակեդօնսկիի և այլոց պատկերները։ Կան և մի քանի յօդուածներ ու ոտանաւորներ։

✦ Այսօր Հասարակական ակումբում (Գրիբոէդովսկայա № 22), երեկ. ժ. 8-ին կը լինի զրոյց Մ. Բերբերեանի ռեֆերատի մասին՝ հայոց գրականութեան վերաբերմամբ։ Զրոյցից յետոյ կը կայանայ անդամների տարեկան ընդհանուր ժողովը անցեալ տարվայ հաշիւը և ներկայ տարվայ նախահաշիւը քննելու և խորհրդի ու վերստուգիչ յանձնաժողովի անդամներ, նաև ակումբի նոր անդամներ ընտրելու համար։

✦ Վաղը, կիրակի, առաւօտեան ժամը 9-ին, Հասարակական ակումբի անդամների նախաձեռնութեամբ կը կայանայ զբօսանք Լիսի լճի կողմը։ Հաւաքվելու տեղն է Մուշտայիդ, շերամապահական կայարանի մօտ։ Վատ եղանակ լինելու դէպքում էքսկուրսիան կը յետաձգվի մի ուրիշ օրվան։

✦ Բօրչալուի գաւառապետը գնդապետ Դուբանօսից ստացել է հետևեալ հեռագիրը. «Փախստականների գնացքները Կարսից դուրս են գալու՝ մարտի 24-ին Սաղլոխլօ, 25-ին Աշաղա-Սարալ, 26-ին երկու գնացք Աշաղա-Սարալ և Սանահին, 27-ին երկու գնացք Ախտալա, 28-ին երկու գնացք Սանահին, 29-ին և 30-ին երկուական գնացք Սանդար, 30-ին Բաշքադիկլարից Քօլագիրան, 31-ին Կարսից երկուական գնացք Սանդար և Քօլագիրան, ապրիլի 1-ին 2-ական գնացք Կարսից Սանդար և Բաշքադիկլարից Քօլագիրան, 2 և 3 ապրիլի 2-ական գնացք Կարսից Սանդար, 4-ին և 5-ին՝ 2-ական Կարսից Քօլագիրան։ Ամեն մի գնացքում լինելու է 300 հոգի։ Կազմակերպեցէք ընդունելութիւն և կացարանների մասին մի մտածէք»։

✦ Մենք ստացել ենք հետևեալ նորագոյն հրատարակութիւնները. 1) «Сонъ Вардана» изъ романа Раффи «Хентъ», пер. Кара-Мурза, 20 стр., ц. 25 коп., 2) А. Агаронянъ «Затмись Луна», пер. Л. Г. Халатова, 3) Տարեկան հաշիւ Նոր-Ջուղայի և գիւղերի դպրոցների 1913 թ., 4) «Հասկեր» ամսագրի 1915 թ., յունվար—փետրվար միացեալ №-ը Ա. Խնկոյեանի «Քարացած քոյր» (հէքիաթ) յաւելուածով։

Կ Ո Վ Կ Ա Ս

✦ Մայկոպից Վահան ք. Ասկարեանը գրում է մեզ. «Պատերազմից վնասվածներին օգնող տեղիս հայ կոմիտէն այսօր գաղթականների համար Էջմիածին ուղարկեց մի վագոն՝ հազար պուդ ալիւր։ Կոմիտէն մտադիր է մօտ օրերս, նոյն նպատակով, ուղարկել թէյ և շաքար՝ որքան որ կարողանայ»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Сборникъ Дипломатическихъ Документовъ. Реформы въ Арменіи. 26 ноября 1912 г.—10 мая 1914 года. Изд. Министерства Иностр. Дѣлъ Петроградъ, 1915 г.

Ժողովածու Դիպլօմատիկան Դօկումենտների։ Ռէֆօրմները Հայաստանում։ 26 նոյեմբեր 1912 թ. սկսեալ ցմ10 մայիս 1914 թ.։ Հրատար. արտաքին գործերի մինիստրութեան)։

XXI

Նարնջագոյն Գրքի 114-րդ դօկումենտը դեսպան Գիրսի հեռագիրն է 1913 թ. դեկտեմբերի 16-ին, որով յայտնում է հետևեալը. «Մինիստրների խորհուրդը (Թիւրքաց) լիազօրել է մեծ վեզիրին առաջարկել հետևեալ պայմանները ռէֆօրմների գործադրութեան համար Անատոլիայի արևելեան վիլայէթներում. մեծ վէզիրը կիսապաշտօնական կերպով և բանաւոր կը դիմէ մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչներին, խնդրելով նրանց յանձնարարել կանդիդատներ ընդհանուր վերատեսուչների պաշտօնի համար արևելեան հատուածներում. դրա հետ նա կիսապաշտօնապէս կը հաղորդէ մեզ այդ անձանց իշխանութեան ծաւալը, նախապէս համաձայնութիւն կայացնելով այդ մասին մեզ հետ։ Ապա, երբ մենք առաջարկենք կանդիդատներին, նա պաշտօնական ծանուցագրով կը հաղորդէ մեզ այդ անձանց նշանակումը և նրանց իշխանութեան չափը, կցելով որ նրանց հետ պայմանագիր է կնքում 10 տարով և ի դէպս՝ եթէ այդ 10 տարվայ ընթացքում նրանց փոխէ, Բ. Դուռը դիմելու է մեծ պետութիւնների աջակցութեան։ Այս վերջին կէտի վերաբերմամբ դեռ անհամաձայնութիւն կայ մինիստրների խորհրդի և իմ միջև։ Վերջին անգամ, երբ ես և գերմանական դեսպանը այցելեցինք մեծ վեզիրին, սահմանվեց, որ պայմանը կարտայայտվի այս խօսքերով.

«Բ. Դուռը յոյս ունի մեծ պետութիւնների «միևնոյն» բարեհաճ աջակցութեան վրա»։

«Մինիստրների խորհուրդը կամենում է ջնջել «միևնոյն» խօսքը, մինչդեռ նա միայն տալիս է երաշխիք, որ նոր ընտրութեան դէպքում նա կը կատարվի նոյն կարգով, ինչպէս այժմ։ Ուստի ես առանձնապէս պնդեցի այդ խօսքի պահպանութեան վրա և մեծ վեզիրը խոստացաւ ինձ համոզել մինիստրների խորհուրդը՝ պահել այդ խօսքը։ Զորեքշաբթի երեկոյեան մեծ վէզիրը կը տայ ինձ՝ նախնական հայեցողութեան համար վերատեսուչների լիազօրութիւնների բնագիրը։ Այն դէպքում, երբ մենք համաձայնութիւն տանք այդ բնագրին և պահվի «միևնոյն» խօսքը Բ. Դրան հետևեալ յիշատակների մէջ, որի բնագիրը նոյնպէս կանխապէս կորոշվի՝ կանդիդատներին ներկայացնելուց առաջ, ես ընդունելի կը համարեմ ամբողջ ծրագիրը»։

115-րդ դօկումենտը՝ արտաքին գործերի մինիստր Սազօնովի հեռագիրն է ռուսաց դեսպանին Պարիզում, դեկտ. 18-ին, որով յայտնում է, թէ յոյս կայ, որ Բ. Դուռը նպաստաւոր պատասխան կը տայ հայկական հարցի համար արված մեր պնդումներին, և կարելի է սպասել, որ նա համաձայնութիւն տայ եւրօպական ընդհանուր վերատեսուչների նշանակելուն մեծ պետութիւնների առաջարկով, ամեն մի հատուածում, փոխարէն խորհրդականների։ Ուստի ցանկալի էր այժմ իսկ ունենալ ի նկատի կանդիդատներ երկրորդական պետութիւններից վերցրած և դրա համար խնդրում է առանձնապահ կերպով հարցնել Պօղոս Նուպար փաշային, թէ արդեօք նա չունի ի նկատի յարմար կանդիդատներ։

116-րդ դօկումենտը՝ դեսպան Գիրսի հեռագիրն է Սազօնովին, դեկտ. 24-ին, որով յայտնում է, թէ ինքը շարունակ աշխատել է, որ ընդհանուր վերատեսուչների լիազօրութիւնների մէջ մտցվեն ռէֆօրմների գլխաւոր սկզբունքները, մինչ թիւրքաց մինիստրների խորհուրդը աշխատել է սահմանափակել գործը միայն վերատեսուչների նշանակմամբ և անձնական լիազօրութիւններով։ Երէկ,—կցում է դեսպանը,—մեծ վէզիրը յանձնեց ինձ բնագիրը այն լիազօրութիւնների, որոնք իբր թէ Բ. Դրան վերջին խօսքն են կազմում, իսկ ես յանձնեցի նրան մասնաւոր կերպով նախագիծը այն յիշատակագրի, որ նա պէտք է ուղարկէ դեսպաններին վերատեսուչների նշանակումից յետոյ։ Այսօր ես նորից խորհրդակցեցի մեծ վէզիրի հետ իմ ծրագրի մասին, որի մէջ նա լուրջ փոփոխութիւններ է մտցրել. ես յայտնեցի, որ կը ներկայացնեմ այդ փոփոխված ծրագիրը Կայսերական կառավարութեան բարեհայեցողութեան, բնաւ չերաշխաւորելով որ նա կընդունէ ծրագիրը։

Ցայտնելով այս ամենը, Գիրսը կարծում է, որ աւելին ձեռք բերել անկարելի է լինելու, ուստի պէտք է բաւականանալ այդ՝ այնու ամենայնիւ ռէֆօրմների լուրջ սկզբունքով, սպասելով ընդհանուր վերատեսուչների գործունէութիւնից նրանց ապագայ զարգացումը։ Մեծ պետութիւնների աջակցութեամբ նշանակված վերատեսուչները միշտ կը ստանան դեսպանատների աջակցութիւնը, բայց հնարաւորութիւն չը կայ ներկայ պարագաներում յատկապէս շեշտել այդ աջակցութիւնը, որ բղխում է Բեռլինի դաշնագրի 61-րդ յօդուածից, Բ. Դրան մի նոր պաշտօնական հաւաստիացմամբ։ Այդպիսի հաւաստիացումը կարող է ունենալ և հակառակ կողմ, սահմանափակելով մեր կօնտրօլի սահմանները, որ նա կարող է և չունենալ եթէ լայն կերպով մեկնենք 61-րդ յօդուածը։ Բացի դրանից՝ միւս մեծ պետութիւնները կարող են չը հետևել մեզ աւելի լայն պահանջներ դնելու դէպքում։

(Կը շարունակվի)

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Հայկական ներկայացում

Երևի շատերը կը յիշեն, թէ սրանից երկու-երեք տարի առաջ ինչ աղմուկ հանեց ռուս մամուլի մէջ Ֆ. Դօստօևսկիի «Бѣсы» վէպից փոխադրված պիէսի ներկայացումը։ Ռուս առաջադէմ մարդիկ, դրանց թւում և Մաքսիմ Գօրկին, պախարակեցին թէ փոխադրողին և թէ այն թատրոնական վարչութիւնը, որ բեմ հանեց այդ պիէսը, որովհետև ինչպէս վէպում, նոյնպէս և պիէսում դուրս են բերված մարքսիստների այնպիսի ծաղրանկարներ, որոնք իրականութիւնից հեռու լինելուց զատ նաև վիրաւորական են։ Ինչ որ ներելի էր հանճարեղ Դօստօևսկիին, ռուս գրողները և մամուլի օրգանները ներելի չէին համարում թատրոնական վարչութեանը և առ հասարակ ներկայացնողներին։

Նոյնը կարելի է ասել և Րաֆֆիի «Խաչագողի յիշատակարան» վէպից փոխադրված «Խաչագողներ» 7 պատկերով պիէսի մասին։ «Կայծերի», «Սամուէլի» և «Խենթի» մեծ հեղինակը կարող էր ընկնել չափազանցութիւնների մէջ, կարող էր սխալներ անել. այդ նրան ներելի էր իր ժամանակին. բայց այդ նոյն բանը ներելի չէ մեր ժամանակի

գաղջ լեզուին՝ սկսան ապետօրէն դէմ կենալ Թիւրք մամուլին և ապացուցանել, թէ եղածները լոկ անմեղ դիպուածներ էին, և ոչ դիտումնաւոր մանեօվրաններ։

Վերջապէս՝ բոլոր այս անցքերէն յետոյ, որոնց մէջ պատկերացած կը տեսնուի ընդհանուր հայութեան խորազգաց յարումը դէպի ռուս մեծազօր պետութիւնը, այդ իրողութիւններու օղակաւորումէն յետոյ, անցեալ տարի՝ 1914 հոկտ. 21—25 ականատես եղանք կատարուած մեծ իրողութեան, այն է՝ ռուս զօրաց մուտքին ի Թիւրքահայաստան, որ իր օրին նկարագրած ենք «Մշակի» միջոցաւ, թէ հայ ժողովրդեան գրկընդխառնումը ռուս զօրաց հետ իրաւ որ պարզ իրողութիւն մը չէր։ Հապ՝ յայտնապէս՝ սևէ դիտողի համար կը տեսնուէր՝ երկար տարիներով ճնշուած և և իր աչքերը շարունակ փրկութեան մը յառած ժողովրդին ուրախութեան սրտաբուխ ու անկաշկանդ արտայայտութիւնն ի տես ռուս բանակին, որ՝ յաչս թիւրքահայութեան՝ կը հանէր անոր երկարատև յոյսերն իրականացնելու։

Պատերազմի կացութեան հետևանքով շուարած փախչողներս հոս՝ Ռուսաստան միայն կրնայինք ապաստան ճարել, քանի որ պահ մը իսկ չէինք կրնար ապրիլ ասքեարներու և քիւրդերու ձեռքը։ Այդ՝ քաղաքակրթութեան աւերիչ ճիւաղները հասան, յօշոտեցին մեզնէ ետ մնացողները, քանդեցին ռուս 17 նահատակներու գերեզմաններն ու գոհերկօրէն փախան։ Այս պահուս անոնց գարշելի ճիրաններուն մէջ կը ճմլուի թիւրքահայութեան մեծամասնութիւնը։ Անոնք՝ ճնշուողները՝ և մենք՝ փախստականներս կամ ամբողջ հայութիւնը, ինչպէս բացորոշ կերևի, ընկճուած չէ սակայն այն յուսադրութեան տեսակէտով, որ հաստատած ունի ռուս պետութեան վրայ։

Այո, ասքեարները, քիւրդերը, տիֆը, անօթութիւնը, մերկութիւնը և այլն պիտի սպառեն մեզ, սակայն չի սպառիր, այլ ամեն կասկածէ վեր է որ կաւելնայ հայուն այն խորունկ համոզումը, թէ մեր ցեղին սիրտն ու շահերը միշտ կապուած են ռուս մեծազօր պետութեանը։ Նոյն համոզումը՝ նոյնքան աւելի մեծ է հայ հասարակական զանգուածին մօտ, զանգուած՝ որ ոչ վերլուծումը գիտէ «պրօտեկտօրատ» և «աւտօնօմիա» բառերուն ու ոչ ալ գիտնալ կուզէ, այլ համոզումը ունի այնքան քաջ, թէ՝ «դաժան Թիւրքին լուծէն հայուն ազատագրումը մոսկով-քեաւրն է որ գլուխ պիտի հանէ»։

Ահա և այս եղած է թիւրքահայութեան միակ ինքնասփոփիչ զգացումը՝ իր կառավարութեան անողոք ճնշումներուն տակ, և անով միշտ յարած կը մնայ ջերմօրէն դէպի Ռուսիոյ պետութիւնը։

Գաղթական

ՏԱՆՁԻ ԿՈԹ

Անձրևոտ, տօն օր էր։

Պետական հիմնարկութիւնների մի քանի ատրին պաշտօնեայ հայ երիտասարդներ սափրիչ Արիստակէսի արհեստանոցում պատսպարված՝ «ժամանակ էին անց կացնում»։

Նրանք մեծ վիճաբանութեան մէջ էին։ Խօսում էին այն մասին, թէ ով աւելի լաւ է տիրապետում պետական լեզուին։

Խանութի անկիւնում նստած էր սափրիչը, որ այդ բանում, իր ինքնակրթութեան շնորհիւ, գերազանցում էր այդ պարծենկոտների բոլորին։

Երբ պարոնայք «ռուսագէտները» շատ իրանց գլուխը գովելով և գովաբանելով արդէն համը տարել էին, երբ մէկ մէկ էլ ծաղրի էին ենթարկել իրանց մայրենի լեզուն, որ յատուկ է միմիայն հայ ազգին, սափրիչը ոտքի ելաւ և, դառնալով նրանց, ասաց.

— Պարոնայք երիտասարդ յաճախորդներս։ Ես երկար ականջ դրի ձեր խօսակցութեանը և եկայ այն համոզման, որ դուք ամենքդ էլ զարմանալի հմուտ էք ռուսաց լեզուին. սակայն ահա քանի ժամանակ է, որ ռուսերէն ինձ մի բառ է հարկաւոր, բայց ոչ մի բառարանում չեմ գտնում. թոյլ կը տա՞ք ձեզ հարցնեմ։

— Խնդրում ենք, խնդրում ենք, խնդրում ենք,—ուրախ ուրախ ռուսերէն կանչեցին երիտասարդները։

Սափրիչը հարցրեց.

— Տանձի կոթին ինչ կասեն։

Երիտասարդները իրար երեսի նայեցին, քրքջացին և, ճշմարիտ է, շատ բառեր վրա թափեցին, բայց ոչ մէկի վրա էլ համաձայնութեան չեկան։

— Սա դեռ կոթի մասին էր, ապա ինչ պիտի անէիք, եթէ «աւկուլի» մասին հարցնէի։

Երիտասարդները, որպէսզի սափրիչը իրանց աւելի ևս պինդ չը քաշի և կարմրացնի, բանը կատակի գցելով փախցրին և դուրս գալով փախան փողոց։

Փառք Աստուծոյ, եղանակն էլ պարզվել էր։

Ալէք. Աբէլեան

[illegible] թիւնը ճարահատեալ դնում է «Աշպագողների» նման հայերին օտարների առաջ միայն անուանարկող պիէսը, որը դիտողին թւում է, թէ ողջ Ռուսաստանում ամեն շառլատանութիւն և ոճիր կատարողները սամսատեցի հայերն են։

Մենք, ի հարկէ, դէմ չենք, որ հայերի արատները, պակասաւոր կողմերը հրապարակ հանվեն։ Սակայն ոչ այդ չափով և այնպէս խտացրած, որ իրականութեանը չը համապատասխանէ։

Այս ամենից յետոյ այնու ամենայնիւ արժէ մի քանի խօսք ասել փոխադրութեան և խաղի մասին։

Ցով. Զարիֆեանին, պէտք է ասած, աջողվել է տալ վէպի ամփոփումը բեմական ձևով, որի համար մեծ աշխատանք էլ հարկաւոր չէր։ Պիէսը բաղկացած է 7 պատկերից։ Առաջին պատկերը սկսվում է Մուրադի Թաւաբ Պետրոսի խնամքին տալովը, որից յետոյ իրար յաջորդում են դէպքերը, ինչպէս տեղի է ունենում վէպում՝ պատահականութիւններով, սանտիմենտալ տեսարաններով և թոյլ շաղկապներով։

Խաղը աւելի լաւ կարող էր լինել, քան էր։ Լաւ էին պ. Զարիֆեան (Թաւաբ Պետրոս), տ. Գուլազեան (Նէնէ) և պ. Ղազարեան (ռուս կալուածատէր)։ Տխլիկ էր պ. Լազա Թաթար վաճառականի դերում։ Միւսները լրացնում էին միմեանց։ Թատրոնում բաւական հասարակութիւն կար։ Ս. Ր.

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Զարջալ, 10 մարտի

Շաբաթ, ամսիս 7-ին, տեղիս հասարակական ակումբում Ց. Ոսկանեանի դերասանական խումբը ներկայացրեց Րաֆֆիի 4 գործ. և 7 պատկ. «Խենթ» դրաման։ Խաղը անցաւ բաւարար։ Ոսկանեանը լաւ էր Թոմաս էֆէնդիի դերում. աչքի էր ընկնում Կոստանեանը Վարդանի դերում։ Մնացած դերակատարները տարան իրանց դերերը բարեխղճօրէն։

Հետևեալ օրը, կիրակի, խաղացին նոյն հեղինակի 5 գործ. «Դաւիթ բէկ» դրաման։ Ընդհանուր առմամբ խաղը թոյլ էր և կըրկտոտ։ Այս անգամ, համեմատած առաջվայ ներկայացման, հանդիսականները քիչ կային։ Մուտքը բաւարար էր։ Կարգապահութիւնը սաստիկ կաղում էր։ Ցանկալի և օգտաւէտ կը լինէր, եթէ տեղիս հայ հասարակութիւնը թատրոն կամ այլ նոյնանման տեղեր յաճախելիս չը տանէր անչափահաս երեխաների՝ մանաւանդ ծծկեր մանուկների, որոնք միանգամայն թէ ծնողներին են անհանգստացնում և թէ խանգարում են հանդիսականներին։

Հանդիսական

ՄԱՄՈՒԼ

Մենք ոչ մի կասկած չունէինք, որ սեպարատիստական այն ձգտումները, որ ցոյց տուին Կ. Հ. Բարեգ. Ընկերութեան, Կենտրոնական Կոմիտէի և Հ. Գիւղատնտեսական Ընկերութեան ներկայացուցիչները, կարժանանան ընդհանուր դատապարտութեան և պախարակման։

Լայնախոհ, ճշմարտախօս մամուլը, հասարակական անկախ կարծիքը խիստ քննադատութեան ենթարկեցին այդ վարմունքը։ Մենք արդէն մի անգամ առաջ բերինք Բագուի «Баку» լրագրի կարծիքը. այսօր առաջ ենք բերում «Кавказскій Телеграфъ» լրագրի մի այլ յօդուածը, ինչպէս և հետևեալ անգամ լոյս կընծայենք Շուշու «Փայլակ» լրագրի յօդուածը նոյն այս հարցի առիթով։

Եթէ մամուլը և հասարակական կարծիքը այնքան մեծ նշանակութիւն են տալիս այդ վարմունքին, որովհետև այդ մասնաւոր դէպքը հայ հասարակութեան համար առաջին սկզբունքային նշանակութիւն ունի, ինչպէս շատ ճիշդ կերպով նկատել է «Кавказскій Телелеграфъ» թերթը։ Դա ցոյց է տալիս վերին աստիճանի քաղաքական տհասութիւնը մեր ազգային գործիչների, անկարողութիւնը՝ վեհել անձնական, փառասիրական, եսասիրական ձգտումները, շահերը ընդհանուր ազգային շահերի համար։

Ահա «Кавк. Тел.»-ի յօդուածը, որի վերնագիրն է՝ «Էջմիածնի համագումարը».

«Էջմիածնում վերջացաւ հայ հասարակական գործիչների համագումարը, որի վրա հայ հասարակութիւնը մեծ յոյս էր դնում այն մտքով, որ հայ ժողովրդի բոլոր ոյժերը կը միացվեն՝ պատերազմից վնասվածներին, հայ փախստականներին օգնութիւն ցոյց տալու համար։

«Այն հանգամանքը, որ այդ գործով միաժամանակ սկսեցին զբաղվել մի քանի տարբեր հիմնարկութիւններ, որոնք գործում էին առանձին-առանձին, շատ մեծ անյարմարութիւններ ունէր. և ահա, որպէսզի վերացվեն այդ անյարմարութիւնները, որոշվեց, որ հայկական հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչները մեկնեն Էջմիածին՝ ստեղծելու կենտրոնական մի մարմին, որ կարող լինի միացնել անկապ և յաճախ իրար հակառակ առանձին մարդկանց և հիմնարկութիւնների ոյժերը։

«Համագումարը կատարեց այդ խնդիրը, բայց, դժբաղդաբար, համագումարում երեք առաւել գործունեայ հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչները արին մի յայտարարութիւն, որը հիմքից կտրեց հայ հիմնարկութիւնների արած աշխատանքների միացման խնդրի նկատմամբ։

«Այդ յայտարարութիւնը հետևեալն է.

«Կ. Հ. Բ. Ընկ., Թիֆլիսի Կենտրոնական Կոմիտէն և Հայ Գիւղատն. և Տնայն. Ընկ. իրանց դնելով Կաթողիկոսի հովանաւորութեան ներքոյ և ընդունելով ինչպէս համագումարի ծրագիրը փախստականներին օգնելու ձևի մասին, նաև այն անհրաժեշտութիւնը՝ կապ պահպանել Էջմիածնի Կենտրոնական Ցանձնաժողովի հետ, որը պէտք է արտայայտվի համերաշխ աշխատանքի և փոխադարձ աջակցութեան մէջ, մեզ համարում ենք սակայն ազատ՝ հանգանակութիւն անելու և այդպիսիք ծախսելու հարցերում»։

«Այս յայտարարութեան տակ ստորագրել են պ. պ. Ս. Ցարութիւնեան, Ա. Ղազարեան, Ա. Թադէոսեան, Շարաֆեան և Քաջազնունի։

«Այս անձանց յայտարարութիւնը համագումարում արդէն անբաւականութիւն առաջացրեց։

«Ներկաներից շատերը, ինչպէս յայտնում է «Մշակը», դժգոհութիւն յայտնեցին այդ յայտարարութեան առիթով, գտնելով որ այդպիսին անտեղի է ձայնտուութեանը մասնակցելուց յետոյ և որը ոչնչացնում է համագումարի ընդունած որոշումները և որ այդ յայտարարութիւնը պէտք է առանձին կարծիք համարել։

«Մենք միանգամայն հասկանում ենք այդ դժգոհութեան հիմքը։

«Իսկապէս, էլ ինչ համերաշխ աշխատանքի մասին կարող է խօսք լինել, եթէ համագումարին մասնակցող բոլոր հիմնարկութիւնները յետագայում էլ իրանց ազատ համարեն հանգանակութեան և նուէրները ծախսելու խնդիրներում։ Եթէ համերաշխ աշխատանքի տակ հասկանանք գոնէ համաձայնութիւնը աշխատանքում, այդ դէպքում այդօրինակ համաձայնութիւն կայացնելու համար անհրաժեշտ է զիջել իր ազատ գործունէութեան մի մասը։ Բաւական է յայտարարած սկզբունքից անցնել գործնականի, որպէս զի կարելի լինի տեսնել ներքին հակասութիւնը, որը թաքնվում է և համերաշխութեանը և գործունէութեան ազատութեանը միաժամանակ հետևելու մէջ։ Այնտեղ, ուր անկեղծօրէն ցանկանում են համերաշխութիւն և համաձայնութիւն, ազատ գործունէութեան սկզբունքը երբէք առաջին հերթին չի դրվում։

«Միւս կողմից, հարցի ձևական կողմը ունի լուրջ նշանակութիւն։

«Գ. պ. բողոքողները մասնակցել են հարցի քուէարկութեան և, երբ չեն անցել նրանց կարծիքները, նրանք հրաժարվել են ենթարկվել համագումարի վճռին։

«Նման վերաբերմունք դէպի գործը հանդիսանում է անկազմակերպութեան մի այնպիսի տարր, որի ժամանակ դժուար թէ հնարաւոր լինի որևէ աշխատանք ազգային ուղղութեամբ՝ ողջ հայ ժողովրդի ոյժերը միացնելու մտքով այս պատմական մոմենտին։ Նրանից յետոյ, երբ հնարաւոր են դառնում այդպիսի անջատական տենդենցներ, համագումարները և միացեալ ժողովը կորցնում են ամեն միտք ու նշանակութիւն։

«Այսպիսի յայտարարութիւնները կարում են նման համագումարների գաղափարների հիմքը։

«Եթէ հնարաւոր է առանց քաշվելու, համագումարի աշխատանքին մասնակցելուց յետոյ—դրա մէջ առաջ և դրված հարցերի լուծումը քուէարկութեան միջոցով—թէկուզ դարձնել ընդունված որոշումներին միայն նրա համար, որ չէ անցել «բողոքողների» կարծիքը, այդ դէպքում էլ ինչ միտք ունէր ընդհանրապէս հաւաքվել մի տեղ, հարցեր քննել և հարցեր քուէարկութեան դնել։ Էլ ինչի համար էին բոլոր ջանքերը՝ ուղղված ազգային միութեան, եթէ անգամ այդ հասարակ ու անծրագիր հարցում մենք անկարող ենք իրագործել հասարակական դիսցիպլինայի հիմնական սկզբունքը։

«Այս փոքրիկ մասնակի դէպքը իր սիմպտոմատիկ լինելովը հայ հասարակութեան համար ունի սկզբունքային խոշոր նշանակութիւն։ Դրան լռութեամբ անցնել անհնար է որևէ դէպքում։ Էջմիածնի համագումարը, եթէ կուզէք, հայ ժողովրդի համար մի նախնական քննութիւն էր իւրատեսակ հասունութեան վկայականի։

«Այն ընդարձակ հեռանկարները, որ բացվում են Թիւրքաց Հայաստանի առջև, այդ քննութեանը գործնական մեծ նշանակութիւն են տալիս, և այն, ինչ կատարվեց Էջմիածնի համագումարում, հայ ժողովրդի առաջ դնում է չափազանց կարևոր խնդիր՝ կռուել այն վնասակար տենդենցի դէմ, որը արտայայտվել է էջմիածնական համագումարում, յիշեալ անձանց յայտարարութեան մէջ, և որը կարող է շատ տխուր հետևանքներ ունենալ հայ ազգային հարցի ողջ ապագայի համար»։

*

Գրեթէ համանման մի դէպք տեղի է ունեցել և ռուսական կեանքում, որի մասին «Рус. Вѣд.»-ն գրում է հետևեալը.

«Վերջին ժամանակներս Պետրոգրադի մամուլի մի քանի օրգաններում քննվում էր մի հարց այն մասին, թէ ովքե՞ր են՝ «աջակողմեանները» թէ «ձախակողմեանները», մեր կեանքի մէջ մտցնում այնպիսի տարրեր, որոնք խախտում են այն միութիւնը, որը անհրաժեշտ է պատերազմի առաջադրած համապետական և համաժողովրդական խնդիրների աջող իրականացման համար։ Այդ տեսակէտից քննադատութեան ենթարկվեց գլխաւորապէս լրագրական բանավէճը։ Բայց, ինչպէս մեզ թւում է, աւելի կարևոր կը լինէր այդ տեսակէտից նայել ոչ միայն լրագրական յօդուածներին, այլ և կեանքի փաստերին, առանձնապէս այն շրջաններում, ուր համախմբակցական միութեան անհրաժեշտութիւնը ամենից աւելի անվիճելի է և ակնյայտ։ Այդ կողմից առանձին ուշադրութեան արժանի են մի քանի երևոյթներ՝ հիւանդ և վիրաւոր զօրականներին օգնող զեմստվային կազմակերպութեան շրջանից։ Պատերազմի հէնց սկզբից, երբ զեմստվային վարչութիւնները ընդհանուրի ջերմ համակրութեամբ միացան մատնանշված խնդիրները իրականացնելու համար, ամենքը զարմացան, որ Կուրսկի զեմստվային վարչութիւնը, որը յայտնի է իր «աջակողմեան» ուղղութեամբ, դեմոնստրատիվ կերպով հեռու մնաց ընդհանուր գործից։ Այն ճառերը, որոնք պատճառաբանում էին այդ անջատումը, շնչում էին կուսակցական անհաշտութեամբ, ճնշող աններդաշնակութիւն էին կազմում գործի բնոյթի հետ, որի մասին լինում էր խօսքը, և պատմական մոմենտի պայմանների հետ։

«Զեմստվային լիազօրների համագումարի վերջին նիստում երևան հանվեց նման մի փաստ, միայն այն տարբերութեամբ, որ այստեղ մեր առջև ոչ թէ դեմոնստրատիվ առանձնացումն էր նկատվում, ինչպէս էր Կուրսկի զեմստվային վարչութեան դէպքը, այլ փաստական առանձնացում, որ միացած է միութեան արտաքին ձևը պահպանելու հետ։ Այդպիսի դիրք, ինչպէս երևում է, զեմստվային դաշնակցութեան դէմ բռնել է «ազգայնականներով» ղեկավարվող Կիևի, Պոդոլի և Վոլինի նահանգների զեմստվային «շրջանային կոմիտէն»։ Հանդէս գալով ընդհանուր զեմստվային դաշնակցութեան դրօշակի տակ, նա սակայն գործում էր այնչափ կղզիացած, որ այդ կոմիտէի գոյութեան մասին, որ իր թղթերի վրա դնում է դաշնակցութեան անունը, զեմստ. դաշնակցութեան օրգանները իմացան միայն դեկտեմբերի վերջերին։ Մի կողմ քաշվելով դաշնակցութեան հետ բէկալ կապ ունենալուց և չը համակերպվելով նրա գործունէութեան ընդհանուր ծրագրի հետ, կոմիտէն սակայն իր վրա է վերցրել համապետական նշանակութեան այնպիսի կարևոր և պատասխանատու խնդիրներ, ինչպիսին է Գալիցիայի ազգաբնակութեանը սննդական օգնութիւն մատակարարելը։

«Համագումարը միանգամայն արդարացի կերպով ճանաչեց, որ հարաւ-արևմտեան երեք նահանգների շրջանային կոմիտէն ներկայումս չի կարող դաշնակցութեան մէջ մտած համարվել և որ նա կարող է մանել վերջինի մէջ միայն այն պայմանով, որ գանձարանը միացվէր և հաշիւ տեսնէր համազեմստվային դաշնակցութեան հետ և վերացնէր շրջանային կոմիտէի առանձին գլխաւոր լիազօրի պաշտօնը (որ այժմ վարում է Գ. Ն. Բալաշովը)»։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
(Թիֆլիսի ժամերով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է՝

№ 3	դէպի Բաթում	1 ժ. 45 ր.	ցերեկ.
№ 4	» Բագու	7 ժ. 3 ր.	երեկ.
№ 6	(արագ) »	12 ժ. 8 ր.	ցերեկ.
№ 9	» Բաթում	8 ժ. 53 ր.	երեկ.
	» Ջուլֆա	10 ժ. 23 ր.	երեկ.
	» Բորժոմ	3 ժ. 20 ր.	ցերեկ.

ԺԱՄԱՆՈՒՄ Է ԹԻՖԼԻՍ՝

№ 3	Բագուից —	12 ժ. 54 ր.	ցերեկ.
№ 4	Բաթումից—	5 ժ. 55 ր.	երեկ.
№ 5	Բագուից (արագ)	7 ժ. 41 ր.	երեկ.
№ 10	Բաթումից—	9 ժ. 51 ր.	առաւ.
	Ջուլֆայից —	6 ժ. 53 ր.	առաւ.
	Բորժոմից —	7 ժ. 25 ր.	առաւ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Գուկիա, Վորոնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—9½—2 ժ. ներքին, ջղային երեխայոց հիւանդութ. և ծախկահատ.։

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.։

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երիկամ. հինգշ. և շաբաթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։

ԿԻՆ-Բ.ԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—50

„ԱՐՇԱԼՈՅՍԻ ՁԱՅՆԵՐ“

Նոր ազգային երգարան

Հայրենասիրական ռազմական երգերով, բարեփոխված տպագրութեամբ՝ ԱՆԴՐԱՆԻԿի և բոլոր խմբապետների և իրանց բանակների նկարներով։

Գինն է 40 կոպէկ։

Դիմել՝ Тифлисъ, Эриванская пл. Писчебумажный магазинъ. К. Г. АРЗУМАНЯНЦУ.

Նոյնպէս և բոլոր գրավաճառներին։ Գումարով գնողներին լինում է զեղչ։

(Հ. ու. կ.) 141. 10—6

Ծախվում են

1) «ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԱՂՏՆԻ ՑԱՒԵՐԻ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», նկարներով, բազմաթիւ խորհուրդներով և բէյէպաններով։ Անհրաժեշտ գիրք և պարզ ու հասկանալի գրված ամեն մի չափահասի համար. բազմաթիւ նախազգուշութեան կանոններ ուրիշներով և այլ ցաւերով չը վարակվելու համար։ Գրքի մէջ կայ նաև սուր և խրոնիկական տրիպէրի և բժշկութեան մասին, բէյէպաններով։ Գինը 50 կոպ.։

2) «ՓՈՐՁԱՆՔՆԵՐԻ ԱՌՋԵՒՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», ամեն տեսակ պատահական փորձանքներ, հիւանդութիւններ։ Թունաւորութիւններ և նրանց շուտափոյթ օգնելը, Բազմաթիւ անւոյն գիղեր և խորհուրդներ։ Շատ պարզ ու հասկանալի լեզուով։ Ամեն մարդու անհրաժեշտ գիրք գրպանի համար, և ամեն յարդ կարող է մեծ օգնութիւն հասցնել թէ իրան և թէ ուրիշներին։ Գինը 30 կոպ.։

3) «ԾԻԾԱՂԻ ՏԿԶՈՐ» ամենալաւ և ծիծաղաշարժ անէկդոտների ու սրախօսութիւնների ժողովածու։ Ծիծաղաշարժ տեճերի պատկերը գրքի երեսին։ Գինը 20 կ.։ Այս երեք գիրքը միասին պահանջողներին

ՁՐԻ ՈՒՂԱՐԿՈՒՄ ԵՄ ԻԲՐ ՆՈՒԷՐ

երեք հետևեալ գրքերը. 1) «Պիկարմաշի չալվարը» ծիծաղաշարժ վօդեվիլ չափահասների համար (գինը 20 կ.), 2) «Րաֆֆի» պատկերով (գ. 10 կ.), 3) «Միհնոյն դաղաղում», պատմուածք հայ-թուրքական կռիւներից, զինակների նկարներով, գինն է 7.։

Գրքերի գինը և ճանապարհի ծախս 20 կոպ. առաջուց ուղարկել անպայման պէրէվօդով։ (Մարկաներ չը գնել նամակներում, հակառակ դէպքում պատասխանատու չեմ ոչ մի կերպ)։ Հասցէս՝ Тифлисъ. Семеновская ул. № 9. Медицинскому фельдшеру А. Г. Есаянцу.

(Հ.կ.) 327. 100—87

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ.Ա.ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

Նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզասեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սեմեոնովսկայա փող., № 18 (Վորոնցովի արձանի մօտ)։ Բժշկի բնակարանը Սեմեոնովսկայա, № 16.

(Հ. ու. կ.) 1018. 100—48

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ“

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր. լոյս է տեսնում առայժմ շաբաթական երկու անգամ։

Բաժանորդագինն է. տարեկան 3 ր., կէս տարվան—1 ր. 50 կ., ամսական—35 կ.

Առանձին համարներն ամեն տեղ 5 կոպ.

Մեր հասցէն՝ Шуша, редакція газеты «ПАЙЛАКЪ». Ապառիկ բաժանորդագրութիւն չէ ընդունվում։ (օ. մ.) 175. 3—2

ՄԱՅՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ նկարը եւ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

քարտէզ բազմագոյն և գեղարուեստօրէն կազմված հազուագիւտ հրատարակութիւն, տպված արտասահմանում՝ Պրագայում, Uniev ֆիրմայում, բրիստոլեան թանգարժէք ստուարթղթի վրա, որ գործադրվում է այցետոմսերի համար։ Ի նկատի առած երկու քաղաքական դէպքերը, թէ վերոյիշեալ նկարը և թէ քարտէզը կարող են ծառայել թէ որպէս անոյին զարդարանք և թէ որպէս դասական ձեռնարկ դպրոցականների համար։ «Մայր Հայաստան» նկարը կարող է ծառայել նաև ձեռագործների, նկարումների և լէզկաների ընդօրինակման համար։ Նկարի և քարտէզի գինն է, ճանապարհածախսով և վերադիր վճարով—2 ր. 35 կ.։ Նկարն առանձին—1 ր. 50 կ., իսկ քարտէզը—30 կոպ., ճանապարհածախսը՝ պօստային սակագնով։

Պահանջներն ու դրամը հասցէագրել՝ Типографія «Культура». Тифлисъ, Михайловскій пр. 102—6. Հեռագրի հասցէն՝ Культура. Тифлисъ. Տելեֆօն № 17—27.

(օ. մ.) 151. 10—6

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

Վաճառվում են հետևեալ հրատարակութիւններից

1) ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրժինի, I և II հատորներ . . . 1 ր. 50 կ.
2) ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի . . . 40 կ.
3) ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ. . . 1 ր. 20 կ.
4) ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի . . . 40 կ.
5) ԱՐԲԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ . . . 15 կ.
6) ՁԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանահիւսութեան, Հ. Առաքելեանի . . . 50 կ.
7) ԿԵՐՈՆՆԵՐ, բանաստեղծ. հաւաքածու, Վ. Մալէզեանի . . . 1 ր.
8) ՑՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի . . . 40 կ.
9) ՄԻ ՀՆՁԻՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (վեպագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի . . . 40 կ.
10) ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի . . . 35 կ.
11) ՃՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՑԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով . . . 15 կ.
12) ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, թարգմ. Մ.-ի . . . 15 կ.
13) ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի . . . 30 կ.
14) ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի . . . 25 կ.
15) ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՐՏՈՒՑ, Մակ. եպ. Բարխուդարեանի . . . 80 կ.
16) ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ. . . . 1 ր. 50 կ.
17) ԽԱՂԱՂԱՍԻՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳԻՐՔ. Արթիւր Միւլլէրի, թարգմ. Իս. Ցարութիւնեանի. . . . 40 կ.
18) ՓԱՐԱՒՈՆՆ ՈՒ ՀԱՆՃԱՐԸ, Ա. Եզեկեանի. . . . 15 կ.
19) ОТВѢТЪ АРХІЕПИСКОПА МЕЛХИСЕТЕКА МУРАДЬЯНА НА ПОСЛАНІЕ РИМСКАГО ПАПЫ ЛЬВА XIII. . . . 20 կ.
20) ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՕԶԸ, ԹՈՔԱԽՏԸ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ, բժ. Արտ. Շխեանի . . . 20 կ.
21) ТУБЕРКУЛОЗЪ, ЧАХОТКА и ОБЩЕСТВО, բժ. Արտ. Շխեանի . . . 25 կ.
22) ՀԱՅ-ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՊՐՕԲԼԷՄԸ, Բ. Իշխանեանի . . . 20 կ.
23) ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐԸ ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅՈՒՄ, Գ. Տէր-Ռուբինեանցի . . . 10 կ.
24) ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՈՒ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Գ. Զթենցի . . . 3 կ.

Նրանք, որոնք յիշեալ գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն մեզանից՝ փողը կանխիկ ուղարկելով, կը ստանան 30% զեղչ և ճանապարհածախսը մեզ վրա։ Վերադիր վճարով պահանջողներին զեղչ կը լինի միայն 25%։ (6) 0—4

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎ ԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ

ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ

(ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)

կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։

Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, արևադերէն և լեռնականների բարբառով։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշդօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։

Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնու յանձնել։

ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՅՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ։

Տելեֆօն № 67.

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лоирсъ-Меликовская улица, домъ казенный.